KRITIKA

KNJIŽEVNO UMJETNIČKA REVIJA

UREDNICI: MILAN BEGOVIĆ I LJUBO WIESNER.

ZAGREB, MART, 1921.

„KRITIKA“

KNJIŽEVNO UMJETNIČKA REVIJA.

SADRŽAJ SVESKE ZA MART:

VLADIMIR NAZOR: PANTA RHEI
KARLO HÄUSLER: KNJIGA MUDRACA IZ CHELSEAE
MIRKO KOROLIJA: LJUBAVNA CANTILENA
ZVONKO MILKOVIĆ: LETNJE POPODNE I PTICE
BRANKO MAŠIĆ: KOD „ZELENOG DUDA“
ILIJA DESPOT: PJESNIK
VLADIMIR ČERINA: TUGA NOMADA
NIKOLA POLIĆ: NASMIJANI SUTON
NIKOLA POLIĆ: MALOVAROŠKO JUTRO
AHMED MURADBEGOVIĆ: PRVI CJELOV
DRAGAN BUBLIĆ: THÉOPHILE GAUTIER O LIRICI

UMJETNIČKI PRILOG:

LJUBO BABIĆ: PORTRET MIROSLAVA KRLEŽE

FEUILLETON:

Stanislav Vinaver: Pravci kulturnih promena kod boljševika. *Iz dijalekta* — Mladen Horvat: Ftiček v krletki. *Likovne uvjetnosti* — Petar Križanić: O karikaturi. *Ocjene i prikazi* — Niko Bartulović: Hermann Wendel, Aus dem südslavischen Risorgimento; Milan Begović: Niko Bartulović, Ivanjski krijesovi. *Bilješke. Polemika* — Vladimir Čerina: Dugovi i naplatci; Nikola Polić: Kajišarska posla. *Od redakcije.*

„Kritika“ izlazi jedamput mjesečno, svakog 15., u opsegu od 2—3 arka revijalnog formata. — Uredništvo i administracija nalaze se u Zagrebu, Gundulićeva ulica br. 1./II., telefon 12-74.

Pretplata se polaže unaprijed, za pola godine ili za cijelu godinu. Godišnja pretplata 36 dinara, na pola godine 18 dinara: t. j., za pretplatnike jedan broj 3 dinara. Izvan pretplate, u knjižarama, prodajna cijena 4 dinara jedan broj. Knjižare i prodavci imaju 25 % od prodanih brojeva.

PANTA RHEI

Sve teče,
Sve dršće,
Sve titra,
U okrug se nemirno kreće
Niz neznane puteve srće
Sa vječne planine put mistična mora;
U jezgrama bit'mâ,
U ljuskama kora
Sve teče,
Sve titra,
Po zakonu nekoga ritma
Sad spora,
Sad hitra,
Što nikad umirit se ne će.

*

Sve struji.
Atoma nevidljiva r'jeka
Il šutljiva puze,
Il žamorna uji
Kroz mlazove vrela, u žilama hreka,
Kroz tanane pestićske niti,
Po zrnevlju planinske liti,
U staničju morske meduze.

Svud tvorba,
Pretvòrba;
Svud m'jena:
Mog t'jela u svakome tkivu,
Mog mozga u živčevlju sivu,
U pleteru tankih mi mrena.
Budim se u jutro svako
Ko novorodjeno čedo
I ne tičem više, što jučer sam tako,
I ne gledam više, što jučer sam gledo.
Tko velı, da zemlja je naša
Već stara, i sv'jet je svedj isti?
U osvit me svakoga dana,
Dok eterom duša mi plovi,
Zapljuskuju sa sviju strana
Atomi svi čisti,
Svi novi.

*

Sve teče.
I ja sam ko biserna čaša
Svedj novija; moja je mladost
Svedj svježija. U svaku zoru
Ključa na ljepšem vrhuncu
I blistav na sjajnijem suncu
Niz procvalu žubori goru
Nepresušan mlaz — moja radost.
Osjećam: mladi kad dan
Kod uzglavlja u jutro nadjen
Od tanjih sam čestica gradjen,
Od finijih staničja tkan.
I ja sam, ko vrelo, ko sâd,
Pun kaplji, pun klica,
Čovjek svedj istoga lica
Al uv'jek preporodjen, mlad.

*

Ne priznajem smrt;
Za odmor moj kratki to miran je vrt
Kraj druma, sav napučen snima.
Ne; zastoja nema!
Sve teče,
U vrtlog se kreće
I likove drukčije prima.
Bolovanje: to je
Moj lijek, vir novih mi sila;
A starost mitarenje moje
Pred nicanjem jačih mi krila.
Ja znam, da mi nema svršetka
Na kakvome dnu, ni početka
Na kakvome vrhu; ja znam,
Da nikad me nestati ne će,
I moja da vječnost je sva.
I osjećam, kako moj Ja
Po stazam kristalnim srće,
Sunčanim po poljima šeće
I plovi nevidljivom r'jekom
Sa vječne planine put mistična mora
Ka ostrvu plavom, dalekom;
I tekuć sav dršće,
Sav trepeće, titra
Po zakonu nekoga ritma
Sad spora,
Sad hitra,
Što nikad umirit se ne će.

Crikvenica, mart, 1921.

VLADIMIR NAZOR.

KNJIGA MUDRACA IZ CHELSEAE

Nekoć sam je čitao „u distansi modroga Kleka". U nekom stranom prijevodu prviput upoznah velikoga Carlylea. Danas ga čitam u hrvatskom (još nedovršenom) prijevodu mojega znanca dra. Karlića, liječnika u Bjelovaru. Isti duboki dojam, ili još dublji. Očito je g. Karlić Carlylea sjajno preveo, kako se ni g. Janko Ibler ne bi nadao. G. Ibler pisaše in illo tempore u Narodnim Novinama povodom Karlićeve anonse: Prevodilac očito želi Carlylea prevesti doslovce i u cijelosti, a on (g. Ibler) misli, da bi se iz Carlylea mogle ispustiti čitave stranice i pasaži „bez štete po Carlylea i čitaoca". Zanimalo bi nas znati, koje je to čitave stranice i pasaže mislio g. Ibler.

Ova Carlyle-Karlićeva knjiga francuske revolucije, o kojoj je ovdje riječ, ova knjiga s velikim komentarom može i mora biti mnogo čitana od svakakvoga naroda: koji treba i koji ne treba komentara. Gdjekojemu „parlamentarcu" može dobro doći kao parče bijela hljeba ciganinu, jer joj je glavna tema borba za konstituciju. Ni Bastilla (I. dio) ni Guillotina (III. dio) nijesu tako važne kao La Constitution (II. dio knjige). Karlićev prijevod ne obasiže Guillotinu. Ovo na hrvatski jezik prevedeno remekdjelo može se dakle čitati bez straha, da će čovjek zlo sanjati; mogu ga čitati čak i aristokrati, koji rijetko kada što čitaju. Aristokrati se vole zabavljati ilustracijama, no nikakova ilustracija ne bi bila kadra predočiti ono, što veliki autor predočuje riječima.

Veliki autor, The Sage of Chelsea!

Tako su ga zvali njegovi zemljaci. Njegova mala kuća još je i danas u londonskoj četvrti Chelsea. Otac mu, puritanac, bijaše klesar i „mali posjednik zemljišta". Jane Welsh Carlyle, žena duhovita i obrazovana, opisala je život i djelovanje svojega muža u *Pismima i Uspomenama*. Sjećam se, da je veliki autor negdje napisao, da duh ne može biti skršen nikojim vanjskim udarcem, a kad tamo, veli se za nj (u Karlićevu predgovoru), da mu je stvaralačka snaga bila skršena od onoga časa, kad mu je žena umrla Bilo kako mu drago, ovaj nam je veliki Škot ostavio nekoliko besmrtnih djela, u kojima duh njegov živi poslije smrti tijela. To su *Heroji, Olivera Cromwella Govori i Pisma* i ova *Francuska Revolucija*.

O revoluciji ima on osobito mišljenje: Sve su stvari — veli Carlyle — u revoluciji, u promjeni od momenta do momenta, koji se osjeća od epohe do epohe; u ovom našem vremenitom Svijetu i nema zapravo ništa drugo

nego revolucija i mutacija i ništa drugo se ne da ni zapaziti. Na opasku, da revolucija znači brzu promjenu, i na pitanje, kojom brzinom ona počinje i svršava, odgovara: To je stvar, koja će ovisiti od definicije, koja je više ili manje svojevoljna (arbitrary). Za nj (Carlylea) Francuska Revolucija znači otvorenu nasilnu Pobunu i Pobjedu iz ropstva oslobodjene Anarhije protiv pokvarenoga preživjeloga Autoriteta (Carlyle-Karlić str. 134). Revolucija je dakle ona mijena, od koje smo i mi očekivali oslobodjenje Hrvatske ispod austro-madžarskoga gospodstva, a da se nijesmo prevarili. To je ona mijena, koja kao pravilo ne može značiti što drugo, nego pobjedu principa dobra nad principom zla. Samo je princip dobra, samo je princip ljubavi vječan. Revolucija je prema tome nemoguća bez principa dobra. Takova bi revolucija proždirala sebe samu.

Carlyle nam prije svega otkriva uzroke francuske revolucije, te ćemo se kod tih uzroka zadržati, dok su nam posljedice i onako predobro poznate. Iz prvoga i drugoga dijela knjige nije nam teško stvoriti zaključak, da će trećem dijelu biti naslov La Guillotine. To je dapače lako, baš kako nam iz poglavlja „Rasputin" bijaše lako zaključiti na poglavlje „Propast Romanova" ili iz poglavlja „Vilim II., najsavršenija luda Evrope" na poglavlje „Svjetski rat i katastrofa Njemačke".

Oswald bi sa svoga energetičnoga stajališta kazao: svršetak ne može biti ništa drugo, nego svršetak nekoga početka. Pita se samo, tko je počeo i kako? Meni se čini, da je počeo Luj XIV., kad je u kobnoj izolaciji Albiona kazao: Država sam ja. Kao Henrik IV., i Luj je Četrnaesti znao govoriti o „kokoši u loncu svakoga seljaka", o sreći svojih „podanika", ali je drukčije radio, a što je najgore: ona izreka o državi urodila je istim plodom kao opasne teorije Jakoba I. Stuarta. Jakob I. Stuart mnogo je kriv, što je Karlo I. Stuart „29. januara Anno Domini 1648.", „iz života otpremljen u smrt", a Luj XIV. nije manje kriv, što je postradao siroma Luj XVI. Kako da Luj XVI. izbjegne sudbini, kad nikoga ne bijaše, da kralju rekne pravu riječ u pravo doba!

U „Contrat social"-u ima doduše mnogo pouke i za kraljeve; tako se n. pr. veli u glavi XVIII.: „Dogodi li se, da narod postavi jednu nasljednu vladu, bilo monarhijsku u jednoj porodici ili aristokratsku u stanovitom gradjanskom razredu, ne preuzimlje on time nikakove obveze, već ustanovljuje samo privremen oblik vladavine, dok mu se ne svidi, da ga zamijeni drugim". Tko će reći, da to nije poučno?! No le Roi čitaše „Contrat social" jamačno samo u izdanju ad usum delphini . . .

Ne mogaše si dakle pomoći u borbi s Parlamentom, kad ovaj ne htjede registrovati „Edikt o Zajmu", nego sjutradan, poslije sjednice, piše monseigneuru d'Orléansu zbog otpora u Parlamentu otprilike ovakvo Pismo s Pečatom (Lettre de Cachet): Imajte dobrotu, primivši ovo pismo, potruditi se u Vaš chateau u Villers-Cotteretsu, gdje izvolite promišljati, ne bi li bilo ljepše, da ste vazda u Parizu i da se ne brinete niti za Zapovijed Registrovanja,

upravo za Krevet Pravde (Lit de Justice), niti za Kraljevsku Sesiju, već, ako hoćete, za Krevet gospodje de B . . . Osim toga molim se Bogu (sur ce je prie Dieu . . .), da mene, Vašega čuvara, uzme pod svoju svetu zaštitu (en la sainte garde).

Drugo pismo istoga datuma adresirano bje na zapovjednika tvrdjave Ham (Normandija): Gospodine, pišem Vam ovo pismo. da Vam kažem (pour vous dire . . .), da primite u mojoj tvrdjavi Ham gospodina Commère Fréteau-a (koji je jučer oponirao na Kraljevskoj Sjednici) i da ga pridržite do mojega novoga naloga. Osim toga molim se Bogu i t. d. i t. d.

Treće pismo otpravi parlamentarca govornika Sabatiera de Cabre u Mont St- Michel, usred normanskoga pomičnoga pijeska. Parlamenat sam morade, na poziv kralja, da putuje u Versailles „s knjigom za registrovanje pod pazuhom" i da sve Proteste briše. Tako je s Parlamentom postupao Luj XVI., čitajući Društveni Ugovor samo u izdanju ad usum delphini. Ili uopće nije možda ni dospio pročitati ovo Evangjelje Prevrata?!

Ovo je evangjelje „veleučeni" svijet podvrgao oštroj kritici, jer „veleučeni svijet" mora svako evangjelje, makar to bilo i evangjelje Kristovo, podvrći „oštroj kritici". Medjutim do dana današnjega nije nijednome diktatoru pošlo za rukom, da iz srdaca ljudskih i ljudskoga razuma iščupa nekoje osnovne istine Društvenoga Ugovora, kao što je n. pr. ona, da nijedan zakon, što ga sam narod (kao skupna volia) nije odobrio, nema vrijednosti, ili ona, da „poslanici naroda nisu niti ne mogu biti njegovi zastupnici, već samo njegovi punomoćnici, koji ne mogu ništa odlučno zaključiti". Referendum dakle ili pučko glasovanje jedini je zaključak, koji bi se smio zvati zakonom u tehničkom smislu. Ovo doktrina može i pobijati, ali ovakove su istine čovjeku, što se radja slobodan, da odmah zatim bude okovan, skinule okove, a narode stavile u mogućnost, da iza političke slobode steknu i društvenu. U Engleskoj je narod do te mogućnosti došao putem Biblije, prakse puritanaca i independenata, koji se nazivahu Habakuk, Ezekijel i „Bog - Budi - S - Tobom". U Francuskoj putem Biblije Svoje Vrsti, putem Društvenoga Ugovora, o kojem je Rousseau razmišljao, kad je, gonjen ljubavlju, polazio k svojoj prijateljici. Jer se pak „Gospodin Kralj", Gjuro III., „ustručavao dati velikim slojevima naroda za olakšicu druge zakone, ako se ti ljudi ne odreku prava, da poslanici njihovi sudjeluju u zakonodavstvu", te „zakonodavna tijela sazivao na mjesta neobična, nezgodna i udaljena od njihovih arkiva", a opetovano „raspustio kuće reprezentanata, što su se čvrsto opirale njegovim zahvatima u prava naroda", to se je, kako Carlyle priča, jednoga dana dogodilo, da je bostonska luka postala crna od neočekivanoga čaja, a na Bunker Hillu porodila se Demokracija, što je poput ciklona zavitlala čitavim svijetom. Lafayette je sa svojim dobrovoljcima hrabro projurio kroz taj američki ciklon, pa ga kasnije vidimo, kako se dobro snalazi, kada Huissier Maillard s Pallas Atenom (gospodjica Théroigne) i groznim Menadama, gladnima kruha, ugrožava uzvišenu Skupštinu u Salle de Menus, u Versaillesu, i sam Dvor, gdjeno na zadnjem kraju vidite „onu staklenu zgradu, što se vidljivo bljeska kao zvijezda nade", zgradu

s okruglim prozorom, što se zvaše Volujsko Oko. On je, Lafayette. došao, „da ponudi svoju glavu za sigurnost glave Njegova Veličanstva", no s njime su i dva Gradska Vijećnika, što razlažu želje Pariza. Od tih je želja Četvrta, „da Njegovo Veličanstvo blagoizvoli doći u Pariz i živjeti tamo". Kralj ne odgovori ni da ni ne, jer htjede reći i da i ne, a mogaše reći samo da ili ne. Luj XVI. uze promišljati umjesto da, kako Carlyle (kasno) svjetuje, - abdicira. Hipnoza, što je polazila od Luja XIV., nastavljala se na dvoru Luja Ljubljenoga, upravo na dvoru „Skrletne Žene", gospodje Dubarry, i markize de Pompadour, i očito je svoje učinke produžila i na čovjeka bez volje, Luja XVI., i nije mu dala, da rekne odlučnu riječ. Koje čudo, kad si na tragove te hipnoze ili autohipnoze, što ju je grandiozno uveo Kralj Sunce, mogao nailaziti u najzabitnijem dvorcu evropskoga barunčića sve do pred svjetski rat, a još i danas utvara si gdjekoja Madame la comtesse, da ona može hipnotizovati svakoga svoga Hofmeistera, pa i onoga s Demokratskom Gestom . . . Jadni su to stvorovi, ti hipnotizovani aristokrati! Jadni i nimalo sažaljenja vrijedni, jer redovno preziru ponosnu bohemu, a samo joj onda hvale ponos, kad bohema od njih ne traži potpore. To je tako u društvu i državi, gdje nemaju udjela u najvišoj vlasti najbolji (aristoi), nego se naprijed prte najgori (to jest aristokrati). Carlyleova divna knjiga svojom očitom i začudnom simpatijom za one, što su otupili „bodeže kavalira", aristokrata, utire putove najboljima, da ovi u svakom narodu i svakoj državi uzmognu na djelu pokazati, da se strahote francuske revolucije ne mogu doduše učiniti neučinjenima, ali da se mogu ispustiti u iskustvu naroda i država, ako se već ne mogu ispustiti na biblijskim stranicama Povjesti, u knjizi mudraca iz Chelseae.

Tvrdi se, a o tom je vrlo mnogo govora u toj knjizi, da su te strahote nastale zbog nestašice kruha, upravo kao posljedice gladi. Medjutim intelektualni roditelji Prevrata, „vodje ljudskih savjesti", enciklopediste, tražili su daleko više, nego da se kruhom umiri želudac, daleko više nego kasnije Marks, daleko više nego onaj površni socijalizam, koji je tek čisto materijalističan za razliku od temeljitijeg, skoro bih rekao, slavenskoga socijalizma.

Enciklopediste su tražili slobodu i ona se počela radjati, kad je posljednji svezak Encyclopaedije objavio, da je kiklopski posao skepse i literature svršen i da joj je Vulkan Diderot upravo zgotovio štit. Narod je u znak zahvalnosti dospio još „patriarku" Voltairea obasuti ružama, zatim je sam stao kovati i prekovao, kako Carlyle (Druga sveska, str. 183) konstatuje, spekulaciju, filozofizam u sve same Praktične Predloge. Kako se Aristokrati na te predloge ne obazriješe, stane Marat graktati užasnim glasom poput američke žabe i taj neuspjeli fizičar, što ne mogaše oboriti Newtonovu fiziku, uspije u krvavome poslu, da aristokrate fizički onemogući.

Išlo se dakle za tim, da se postigne sloboda, uvjet za razvoj osobnosti, toga najvećega dobra sinova zemlje, kako ono reče Goethe i kako osjeća i onaj, komu je otupio svaki osjećaj. Sloboda ne htjede pasti u obliku pečena goluba odozgo; bude stoga izvojštena od naroda, što je neprestano prisizao, otkako ono predsjednik Baily sa šest stotina izabranih Narodnih Reprezenta-

nata uze Boga za svjedoka, ,da će se sastajati na svakom mjestu, pod svim okolnostima, gdje se god uzmognu dvojica ili trojica sastati, dok god ne naprave konstituciju".

Napraviti konstituciju! To je dugotrajna zadaća, primjećuje Carlyle. Uistinu je dugotrajna, jer nas i primjer Carlyleovih zemljaka uči, da se ustav ne da „napraviti", nego se organično razvija i izgradjuje, te sad jedan, a sad drugi zbor narodnih izabranika uspijeva da izvojšti po koje temeljno pravo, bez kojega se sloboda ne da dovoljno uživati.

Dugotrajna je to zadaća, dugotrajna tako, te francuski narod od dana, kad se je treći stalež proglasio Narodnom Skupštinom, stoji još i danas pred istom zadaćom. Imajući ustav političke slobode, još se uvijek bori za ustav, o kom ne htjede Thiers ni čuti, za ustav socijalne pravde. Medjutim i onda, kad ga postigne, politička i socijalna pravda ovisit će od ljudi i života. Uklonjene će biti zapreke, što stoje na putu razvoju individua, no sam individuum ne će prestati biti dijete prirode i života. Skupna će volja naroda biti upućena na individue, koji sačinjavaju narod. Toga radi bit će ta volja izvor neprestanih mijena, izvor neprestane revolucije, a uzvišeni Senatori, spasitelji naroda, donosioci ustava i t. d., trebat će pokojiput i sami spasitelja u osobi Njegova Veličanstva Naroda, kako su to trebali i oni uzvišeni Senatori, što su prisegli u Loptaonici, da odmah zatim padnu u inerciju, u tako zvanu lijenost (što po Carlyleovom razlaganju ipak ne bijaše lijenost . . .). Uzvišeni će Senatori svih naroda i svih vremena dolaziti u priliku, da se najednom sjete, kako nijesu oni kompetentni, nego narod.

Slično je sjećanje obasjalo bilo i onaj Parlamenat za dijeljenje pravde i registrovanje poreza, što je za Luja XVI. iznenada izjavio, „da je, što se njega samoga tiče, uopće nekompetentan, da registruje edikte o porezima, a dosada da je to činio *iz neznanja;* već da je za ovakav čin jedini autoritet kompetentan: sakupljena Tri Staleža Kraljevine! Sieyès je imao mnogo džepova, a u svakom džepu po koju konstituciju. Ako se nije svidjela jedna, ponudio bi drugu. „Konstitucijâ se može sazdati, koliko mu drago, à la Sieyès, no strašna je poteškoća u tome, kako skupiti ljude, da dodju i živu u njima!" — veli Carlyle.

Danas se i kod nas grade konstitucije. Graditelji konstitucija natječu se, koji će bolje istaknuti svoju umotvorinu. Ovi rêci, što ih pišem, nemaju drugu svrhu, nego da se čitalac upozori na jedan dobar prijevod, koji dolazi u dobar čas. U času, kada talasi ljudskoga društvenoga gibanja zapljuskuju svačiju ladjicu; kada ono, što se zbiva pred vratima Kine, negdje u Sibiriji, osjeća i onaj ribar na žalu toploga mora, koji se prije svjetskoga rata brinuo samo za svoju ribu; u času, kad su maleni narodi pregnuli, da se učine velikima barem „u pravljenju ustava", pala je jedna riječ, koja bi mogla služiti kao doličan odgovor na Carlyleovo pitanje, a ta je riječ: Konstituciju ne treba praviti ni smišljati. Što je u narodu i oko naroda, treba utvrditi . . .

Ne mogu se duže zadržati kod te riječi, o kojoj će biti još govora, ali ona se sama po sebi brani od svakoga prigovora. Njome se daje odgovor na pitanje, što ga postavlja Carlyle, jednak odgovoru Carlylea samoga: Konstitucija, skup Zakona ili propisanih Običaja Djelovanja, po kojima ljudi hoće da žive, jest jedino ona, što predstavlja njihova Uvjerenja . . . koja stoji posvećena Nuždom Samom . . .

Carlyleov odgovor je nešto kompliciran. Kad je riječ o bitnosti konstitucije, onda je dovoljno, da se naglasi jedna jedina riječ, a ta je — Narod.

Karlo Häusler.

LJUBAVNA CANTILENA

Jutros mi snovi tobom mirisahu
kô rano cveće prolećem što buja,
sve žudnje tvoje ime gugutahu
kô jata sinoć rođenih slavuja! . . .
Jutros mi snovi tobom mirisahu!

I tobom sve me pozdravljahu stvari.
Iz sveg mi tvoja usta puna zore
zborahu svojim govorom što zari;
iz sveg ljubljahu dva oka što gore! . . .
Tobom me neme pozdravljahu stvari!

O tebi jutros pričahu sve ruže
zanosno priču ružičastu jednu,
i sveži pupi što se ljupko kruže
tepahu pesmu beskrajnu i žednu! . . .
Grcahu jutros o tebi sve ruže!

Dok proleća te izbirahu moja
caricom svojom, i tamjanom bujne
mladosti nedra kadijahu tvoja,
uz psalme krvi vrele i olujne! . . .
Proleća tebi klanjahu se moja!

Carice mojih proleća što cepte,
jutros sve rime moje se zlaćahu
zlatom u kom ti lepe kose trepte,
i sve se pesme u te pretvarahu! . . .
Carice mojih pesama što cepte!

MIRKO KOROLIJA.

LETNJE POPODNE I PTICE

Sustale teške ure. Sunce visi, pije
lenim ulicama senke, kretnje, glasove.
Ko odrazi u tužnoj vodi
dremlju kuće stojeći —
naklanjahu ih svetle omaglice,
jednu k drugoj ruše.
Malo tko gradom hodi.
Kao da nigde u te vrele časove
nema krika i gorenja duše.

Naslonivši osamu na stakla
oseća srce svoju bedu.
Gde je jedno plavo ostrvo?
Gde je jedno plavo nebo?

U toj čami
lastavice
viju vitke ritme za žalosne ljude.

Tad oseća srce:
u pustinji vijuga san.

I zna:
ko čežnje na zaboravnu stalu vodu
vitke ptice u grad koso padaju —
mrtve ulice
smele crne sulice
bude, bodu.

ZVONKO MILKOVIĆ.

KOD „ZELENOG DUDA“

I dok su njegovi drugovi, mladi regruti, sve pusti bogataški sinovi, dolazili u Beograd pripiti, sa bukom, vriskom i svirkom, satirući besne konje pod sobom, Joksim Popadić udje u kasarnu trezno i sirotinjski, sve smeškajući se, sve pozdravljajući i sklanjajući se svakom s puta. Ali prvi kaplar kome Joksim dodje pod ruku, posmatrajući ga kako se ponaša a znajući iz kakve je dobre zadruge, prozre ga odmah i sa uživanjem kresnu mu u lice:

— A što si mi se ti, Joksime, tako zdrgao i ubogaljio kao da nije prebijene pare u tebe? Ih, da te nešto vidi deda Antonije, pljunuo bi na tebe. I take nam onda šalju u konjicu! Pi, ne valjaš ti ni za komordžiju.

Kad su ih već obukli, postrojili u red i kad prvi put dodje da ih pregleda narednik, Ljubiša Bajović, strah i trepet eskadrona, gojazan, zadrigao, širokih pleća ljudeskara, ljuta pogleda i šiljasta brka, sa trskovcem u ruci i na nogama utegnutih čizama sa krupnim mamuzama koje su zvrčale, svi regruti protrnuše i ukočiše se koliko je koji bolje mogao. Kaplar ide samo iza njih i muva ih pod rebra.

— Pravo gledaj u oči! I zini bolje. Ih, stoke!

A narednik Ljubiša lagano se pomiče od jednog do drugog, dobro odmeri, zaviri u svašta, čak opipa koga i samo izbaci po koju primedbu:

— Kaki su u ovoga kraci?!

— Što bleneš k'o vočić?

— Ha, evo nam nove — seka-Perse. Odakle si mi ti devojko?

— Bolje drmni s tim krivačama!

Stiže do Joksima Popadića, zaviri mu u zenice, klimnu glavom i važno reče:

— Ovaj će kanda biti šupalj?

— I tvrd, i tvrd, gosp'n naredniče — dočeka kaplar iza njega — kao sačma!

Ali Joksim Popadić ne dade se smesti. On izdrža sve napore i terete regrutskog života, i otrpi sve napadaje i ismejavanja svojih drugova. I dok većina njih prvi slobodan izlaz iz kasarne upotrebiše da se provesele, izopijaju i sa cigankama izigraju, ištipaju i bez prebijene pare povrate u kasarnu, Joksim Popadić napi se boze kod Gege Arnautina, upusti se s njim u razgovor i savetovanja i najzad mu ponudi neke prekupljene stvarčice, za koje se bojao da će mu ih u kasarni ukrasti. Ovaj ga s poštovanjem pogleda, ustade i koliko je mogao jezikom, rukama i očima uputi ga odmah tu, u istoj ulici, na kir-Tanasa Cincarina, sarafa i staretinara.

Za razliku od ostalih Cincara, krivonosih, krivonogih, pomalo razrokih, od prevelike gramzivosti za poslom pogrbljenih, zbog predugog žvakanja jeftine hrane, a naročito zbog pušenja rdjavog duvana i neprestanog lažnog osmejavanja, pokvarenih zubiju, a kože debele, masne, retko kad prane i pokrivene rubljem koje se ne vidi pod još masnijim odelom, čiji su samo žepovi popravljeni i opšivani — kir-Tanas beše lukavo, spretno, ali još mlado, naočito i udešeno Cincarče sa garavom kao u gavrana kosom i gustim podsečenim brkom. Baš onomad u toj istoj radnji umro mu je otac, čuveni škrtica i lihvar, papas Dimitri Nestorov koji, kad mu stade mrknuti pred očima, hvatati ga slabina i davljenje, uze drečati i zvati svoje u pomoć. I toliko se uzvrdao i do mahnitosti uplašio, da su ga žena, deca i rodjaci morali da prihvataju i drže: ko za ruku, ko za glavu, ko za noge ili bar za odelo. Očajno se tako braneći i otimajući, kad bi ko iz komšiluka ili slučajno sa ulice unišao u radnju, u svoj toj samrtnoj muci on bi to odmah osetio i još više se ustrzao, uzvikao, uzhroptao: „Iš, išš . . . nema ništo . . . nekjem da umrem . . . aja-o . . . hajdi, hajd' iz radnju . . . na svoju kuću pazi . . . iš, iiihhhš . . .“ i sve tako dok se nije ukočio.

Medjutim kir-Tanas Nestorović, kao mlad i školovan čovek, mnogo je štošta starinskog izmenio i izbacio iz očeva dućana, otvorio sarafluk i bavi se sad samo finijim poslovima. Po čitav dan radi: dočekuje, ispraćuje i uzima pare mušterijama, a kad nema nikog u radnji onda šećka i smišlja špekulacije ili lepo začešljan i namazan pomadom proviruje kroz prozorče od vrata na ulicu i pomalo ašikuje i namiguje na koje devojče, seljanče, siroče ili služinče.

*

I sad kad smotri da neki vojnik ide pravo u njegovu radnju, on se postavi na sama vrata, i tek što Joksim Popadić uhvati za kvaku, sučeli se sa kir-Tanasovim nosom i namrštenom glavom koja nije volela imati posla sa vojskom.

— Nije ovo, bratko, kafana. Šta tražiš ovde? A?

Ne zapažujući ništa i oguglao, Joksim Popadić uze izvlačiti iz njedara i razvezivati neke uzlove iz kojih sinuše zlatni, srebreni lančići i okovani čibučići od fine kosti i ćilibara. Kir-Tanasu zaigraše oči i nije se mogao uzdržati a da ga ne povuče u radnju. No odmah se sabra, ponovo namršti i zauze predjašnji, neprijateljski stav:

— The . . . nije to za nas. To mi ne kupujemo! . . . Da su, recimo, djerdani kakvi, eh, eh . . . pa prave mindjuše ili bar prstenje kakvo, hajde dè, još bi mogli da pravimo posao, ali ovako . . . phiii, ko će ti to da uzme? Trice i drangulije!

Zatim ispitivački odmeri Joksima, pa mu zaškilji u oči:

— A takve su stvari obično i kradjene, razumeš li? — onda ti eno Gege Arnautina, pa koliko ti on pruži uzimaj i gubi se. Ili su nadjene, prekupljene ili tvoje vlastite, onda smo mi tu: firma i trgovci, na čast i obraz

da ocenimo, pa ako je u tebe pameti i razuma da možeš da prosudiš da i mi moramo hleba da jedemo, skupu kiriju da plaćamo, i ženu i mnogo dece da hranimo, onda kazuj poslednju cenu i nemoj mnogo tu da mi vrdaš, već evo, vidiš, pare odmah da uzmeš na ruku, pa možeš lepo da ideš u cirkus, da se napiješ rakije ili na Malom Kalimegdanu da pipneš koje Švapče ili Madjarče, da im kupiš šećerleme, limunade ili prsten, he, he . . . pa Bog da te vidi posle. Je l' tako? — Pa sad, eto, kad si već naišao i zbog što smo naši, za sve to da ti dam — hajd nek bude za srećan početak, nešto mnogo — tri banke. Što? Ne ćeš! I mrštiš se još? E, pravo je rekao moj pokojni otac, nema ti danas poštena čoveka na ovom svetu! Kad ne umeš ceniti čast i dobru volju, onda ti sad ne dam ni 25 dinara, pa hajd idi otkud si i došao. Jesam li te ja zvao? Zar ja džaba tu da sedim i čekam take ćorave muštерije da ih prosvećujem i pamet im širim? Idi, idi, neću da te gledam više. Premalo! Premalo! A tvoj deda, stric ili otac, kako ti se već zove, kad iztera kozu na pazar, traži li on dva groša za nju? A šta je koza?! — sitna, mala, džonjava, smrdi i sama izraste, a ja dok zaradim jednu banku ima jezik da mi otpadne. I što će meni koza? Da je koljem, derem i kuvam pa ni kučići ne će da je jedu! Idi, gubi se, nisam više kupac.

Boreći se sa tom bujicom reči, gubeći se u svom vlastitom proračunavanju a ponešen pazarom i cenkanjem, Joksim Popadić se zbuni i pristade Kir-Tanas se tek tada zaradova i podciknu:

— Ee, nema sad ništa. Takav trgovac znao bi da bude i moj Šarga.. Nego što ti nisi uzeo tri banke pre dok sam ti nudio? Sad ako hoćeš može da dobiješ samo 25 dinara. Pa nema više da se pogadjamo — eto! — i sve tako zbunjujući ga i saplićući, najzad mu tutnu dve i po banke u šake i balkanskom učtivošću upravo ga izgura napolje.

Joksim Popadić nadje se na ulici. Uze na glas u prste računati i u sebi odmeravati; i trže se odjednom. Bi mu jasno kao na dlanu da ga je Cincarin smotao i prevario. I u koliko ga je zaprepašćivala ta mudrost i veština kojom se obmanjuju i oko prsta savijaju ljudi, u toliko jače planu u njemu stari srpski ponos i rodi se težnja za osvetom i pravdom. Nije njemu za pare, ne daj bože! Već da on pokaže tom jelinskom izmećaru, da mi nismo budale i da se ne damo za nos vući. Kad bi se nešto on samo upeo i pošao tim putem, nema tog Cincarina ni Jevrejina, ne jednog van četvorice najedared, koje on ne bi očas, sve jednog po jednog, potrpao u torbu. Ali najpre ovom kir-Tanasu valja radost saterati u tur, i ako ustreba poravnati mu malo rebra, da se za dugo spomene kad je hteo podvaliti česnom jednom potomku Popadića, starih ustaša i junaka.

Silno se nadu stoga i jurnu natrag Cincarovoj radnji. Ali vrata su već bila zaključana a na prozorčetu zavesa spuštena. Tvorov sin namirisao opasnost. I dobro je učinio! Jer ne dao Gospod ni dušmaninu da ga snadje plemenit gnev i pravedna osveta našeg čoveka. Ovako se sve svrši rukovetom majstorskih narodnih psovkâ, udaranjem čizama u vrata i jednim obilnim pljučkom na i onako već uprljani prag kir-Tanasove radnje.

Pobedonosna, razigrana i samim sobom zadovoljna, Joksima Popadića dohvati se onda dert i čežnja ka poznatoj slovenskoj mekoći, nežnosti i praštanju. Ta nije grešni Cincarin toliko baš ni kriv. Šta će, takva mu je sudbina. Možeš da ga ubiješ, iz njegove ga kože ne istera. I kakva mu je to radost i život: celog veka kao iz rupe provirivati, iza busije napadati, pod zemljom rovati i čekati dok mine svaka opasnost a onda baciti se na plen kao na strvinu. Ali zato smo tu mi, Srbi, drugojačiji soj: tvrdan, svestan, uvek uzdignuta čela, i koji skačemo odmah u oči i onde gde nas ne treba. Istina je, nije lako s nama, i čudo božje da ovi grešni ljudi nisu još i gori medju nama. Najzad ako ćemo baš sasvim pravo: pitanje je da li će kir-Tanas da zaradi na tim tričavim lančićima i čibučićima više no što on već sad ima u žepu? Djavo neka se onda tu opredeli! Ali zbog jednog, kapa im dole — um, glava, jelinska pamet! Alal im vera! Dok okom trene već te je prozreo i tačno zna koliko mu nosiš. Inače možeš da svisneš pred njim ni pogledati te neće. Još da im je naš ponos, čeličnost i karakter, a već na jeziku ni Gospod s nama ne može na kraj izaći — e, to bi bio onda narod kakvog nema pod kapom nebeskom.

*

Već smirenom i kao u nekom slatkom predraspoloženju, u njemu onda zatrepta stari nemir, žudnja i obešenjaštvo, od čega se on dosad s mukom otimao u bujici svagdašnjih dužnosti, poslova, namera i planova. I prvo što mu tada pade na pamet, bi neka kafanica kod Zelenog Duda sa čuvenom Cocom kafedžikom, gojaznom, ocvalom, uvek narumenjenom a od vojnika prozvanom *Podlipačom*. Odmah po strani kasarne mesto duda pred tom istom kafanom behu dve mlade i kržljave lipe, gdje je na škripavim stolicama a za prljavim i neprostrtim stolom po ceo dan sedela Coca kafedžika i svojim vrištavim i u salo uraslim glasom kikotala se i razgovarala preko ramena sa svojim gostima i komšijama. Svima je bilo poznato da ona živi sa narednikom, Ljubišom Bajovićem; i kad bi se on samo pomolio od kasarne, kafedžika Coca bi se odišući dizala, da mu spremi i iznese ako ne već da što „pregrize“ ali svakako da što „gutne i popije“.

Vojnika je bilo uvek u kafanici, i kad bi se koji od njih, naročito regrut, makar na čas iskrao da što kupi, i onako u hitnji nervozno zvao i čukao o čašu, kafedžika Coca, zavaljena pred kućom, odgovarala bi mu milozvučnim svojim glasom:

— Čekaj! Kud si navro? Neće kasarna uteći, ne boj se.

Vojnika bi strpljenje ostavljalo i on bi sâm pošao do nje da joj na sto ostavi tačno odmerene pare za ono što je potrošio. Podlipača bi strpala pare u kožnatu kesu pod keceljom i mirno mu podviknula:

— Još pola dinara!

— Šta? Zar nije dosta?

— Za gospodina narednika na rakiju, gejače jedan!

— Ahà . . . a gde je gosp'n narednik — stresa se i osvrće regrut.

— Ne brini ti to, eto njega . . . a kad mladić počinje da shvata i sav blažen vadi stoparac pa meće na sto, ona mu onda još mangupski podpraši pete;

— Eno ga, kanda, baš iz kasarne . . . Auu-hü! kud ćeš sad?! Potrči, jado, brže dok te nije spazio!

I ako je ovaj baš sasvim novajlija i ustrašen, pa raspali što ga noge nose ni ne obzirući se — sva će se kafanica i komšiluk zaoriti od Podlipačina smeha:

— Hi, hi, hii . . . hi-i-ijjj . . . hiiijjj . . .

A odmah do nje, Gega Arnautin proviriće iz svoje radnje, pljesnuti se po trbuhu i zaklimati glavom ostalima:

— Be, be, be . . . alčak žena! Hmmm . . . alčak!

Sve je to znao i prošao Joksim Popadić. Ali rad čega se najviše odlučio da svrati kod Zelenoga Duda, to je bilo radi one druge sobice kraj kafane, gde se obično svakog praznika i nedelje po podne kockalo na velike sume, gde je doduše svaki put došlo do svadje, skandala i tučnjave, a neretko odnosili bi po koga u bolnicu na previjanje. Ali zato ako ti se sreća nasmejala a imalo se samo malo smelosti, tu se moglo smotati pozamašna sumica „božje pare", kakve ne može čestit čovek videti celu godinu radeći.

Glavnu reč su tu vodila dva poznata kockara i lopuže, Aca *Trakilj* i guravi *Dančul.* Pa ako se još desi kakav lud i pust gazdaški sin, koji je navikao razmetati se i prosipati pare, kakav je, recimo, Joksimov drug iz čete, Kostadin Pavlović, *Bećko*, e, onda se tu treba samo naći, slučajno, kao radoznao i strastan posmatrač igre, otvoriti dobro oči i uši, i u koga bude više soli u glavi, umeće već udesiti da tu ludu strast i obest navrne na svoju vodenicu.

A na ono treće i poslednje ne usudjivaše se Joksim Popadić još ni pomišljati. Coca Podlipača naime, pored kafane i kockarnice, zanimala se, kako ona sama govoraše „nuz levu ruku" još i svodstvom, ili kako vojnici govorahu pezevenlukom. Istini za volju treba reći, da ona ne bi nikad sama na to došla, nego su joj se same kojekakve nesrećnice naturivale i zaklinjale je, da ih od zgode do zgode uzme pod krov i u zaštitu a za naplatu neka uzme koliko hoće. Podlipača se na to uvek mrštila i nerado ih primala, jer je to za nju bio mnogo naporan, nemiran, i što je glavno opasan posao, iako vrlo, vrlo unosan. Već dva puta čestito se ispreznojila i natrčala po policijskim kvartovima; za globu joj toliko nije bilo ni stalo, koliko se bojala da joj ne oduzmu radnju i može još da je proteraju iz Beograda. O, Gospode, kud bi ona onda?! Jer ima li pod suncem i jednog mesta do Beograda, gde bi ona mogla ovako komotno, bezbrižno i veselo da okreće čitavo jedno društvo oko sebe? Kad bi je odvojili od te, ni malo bolje od nje, sredine i izneli je negde pod svetlo i na pretres, kakva bi to tek bila slika! Ali ovako: kafana, javni lokal, položaj i potreba društva, a najviše ono nekoliko bednih srebrenjaka, često učine da se i najobičnije stvari iz temelja obrnu naopako.

Tako jedna od mladjih i do tada čestitijih žena, gospa-Jelče, tu odmah iz komšiluka, koju neće biti da je baš sasvim beda morila i koja čak ima muža, nekakva činovnika, iako malo pristara i kenjca, ali ipak ne mnogo zaostala za njom, eto, baš onomad rešila se i poručila Podlipači po nekoj babetini: da neka oprosti, kao žena je shvati i podupre (neće joj biti uzaman!) ako bi se baš desio, recimo, kakav oficir, makar i postariji, ili kakav nizak, zdepast narednik, ili naposletku makar običan vojnik, ali mlad, vrlo mlad, i koji je još k tome voljan da joj kupi češalj i ubadaču iglu od kornjačevine posute američkim briljantima, da bi ona rado pristala i došla, ali ne kroz radnju Gege Arnautina i onih njegovih dripaca koji bi to sve razneli i rastrubili po čaršiji, nego sâma, noću, preko komšijine bašte i tarabe dokrala bi se do njega. Naravno Podlipača je to odlično shvatila i oprostila, zapucketala prstima i jezikom i izdaleka već uzela podmigivati i nagoveštavati po kafani, izabirući podesna momka izmedju svojih gostiju.

Zbog starih veza i usluga, ona bi to najradije namaknula Aci Trakilju ili, još bolje i unosnije, guravom Dančulu. Ali onaj prvi ljuta je prznica, lajavac, strašan lažac i potvora, a što je najgore ukrade nos izmedju očiju; a ovaj drugi, za nesreću, već danima nema prebijene pare, a boga mi, dosta ona njemu daje para na zajam za kockanje — od toga bar živi i pošteno joj vraća, ali za takve stvari, pa da je lepo carica nebeska, ne bi mu dala ni mangure. I jedini bi još Joksim Popadić bio najzgodniji kad ne bi bio toliki hajduk, prevejanac i škrtica.

Vrzući se tih dana po kafani, Joksim je to dobro nanjušio, razumeo, setio se od vidjenja gospa-Jelče, koja mu se sad odjednom mnogo dopade, i čak je Podlipaču o pojedinostima ispitivao, ali se nije ni na šta rešavao, jer je sve zavisilo od toga, hoće li mu gde obilatije pasti kakva „božja para" kako se nadao, pa onda hajde dè, neka djavo i njemu ponese koju crkavicu na provodnju, ćef i džumbus.

— Ehhh! . . .

*

A toga istog dana u veče (ko bi to rekao!), kad je iz kasarne odzvanjala truba dostojanstveno pozivajući vojnike na počinak, Joksim Popadić (ne bilo ga!) još se opasivao, a gospa-Jelče, u crvenoj kućnoj haljini, sva namirisana sapunima, pridržavala mu lepo očišćene čizme da ih što brže navuče. Raznježena kao devojčica i već pomalo zaljubljena, ona je sa neshvatanjem gledala kako on svejednako nešto traži i opipava po svom šarenom suknenom pojasu.

— Hà . . . eť tako . . . učini onda odjednom Joksim, sav se zaradova i pokaza joj red belih svojih zubâ, jer je pod prstima napipao džačić nabijen parama, koji je on, ne pouzdajući se ni u koga, sâm svojom rukom sašio. Zatim, oko važnog mesta, koje ga već odavno nije tako prijatno tištalo, on čvrsto omota pojas još dva i tri puta, u tren oka navuče čizme, pokupi svoje sitnice, zagrli, stište i slatko cmoknu gospa-Jelče u usta i na obraz, obeća

joj da će se sutra opet videti, jurnu zatim kroz mračnu kujnu gde je nekakvo dete plakalo, sjuri niz strme stepenice koje su se lomile i odzvanjale, spotače se u dvorištu o nešto, preskoči nisku trošnu tarabu i nadje se u avliji kod Zelenog Duda. Od ciganske svirke, treska, urlanja, podcikivanja, pijane pesme i besnog igranja, ovde se više nije čuo zvuk trube iz kasarne. To Kostadin Pavlović Bećko sa svojim društvom lumpuje. Ali to Joksima Popadića samo još više podseti i opomenu, šta se sve tu danas desilo, i on se trže, prizva sâm sebe pameti, pa što je mogao opreznije i hitrije klisnu kroz kapiju na ulicu a odatle pravo u kasarnu. Nikad mu pomrčina i praznina ulice nije bila prijatnija a poslednji zvuci trube miliji.

I čim se nadje kod svoje čete u kasarni, gde su se leno i bezvoljno muvali vojnici, palili i gasili sitna svetla i uz tugaljiva pričanja, psovke, doskočice i pljuckanja spremali se na počinak, Joksim Popadić se oseti teži i umorniji nego da je ceo dan kola vukao. Ali samo kad je cilj postignut, bitka dobivena, nema tih napora i mukâ koji ne bi bili slatki. Lagano se svlačeći, čitavim telom su mu živci bridili a po glavi se, izmešano i isprekidano, vrzla neka titranja i ponavljanja današnjih slika i prizora, koje je on nastojao u mislima da odbije od sebe. Kad se sasvim svukao, obazreo se, odvukao u najmračniji ćošak i tu, pod košulju, prislonio džačić sa bankama i dukatima na go pupak, pa se ponovo čvrsto pojasom pritegao i povio.

Sve je bilo u redu. Zadovoljno se pružio po slamnjači i tek tada pustio maha mislima i ocenjivanju svega što mu se desilo. U ostalom glavno je da se za njega dobro svršilo i da se srećno izvukao. Phiii... i taj Bećko! Dā, bezumna momka, Gospod ga ne ubio! Ha, ha, ha... baš je sto puta pust i proklet. I pred oči mu iskrsavalo podbulo i bledoliko lice Bećkovo, sa naivnim dečačkim očima koje su nemirno svetlucale i izgarale u ludim nekim čežnjama i hirovima za izazivanjem i zaprepašćenjem sviju koji mu se približe. A iznad lepih i duboko svinutih obrva, iza glatkog i tupog čela kao da je bila praznina. Kud je taj zabrodio? Šta će biti od njega? Pa opet ona lažitorba i petljanac, Aca Trakilj, potavnele kože kao zemlja, sav navoran, uvek suvih ispucanih usnica a očiju izbuljenih, razvodnjenih, sa beonom punom krvnih žilica i žutih mrlja kao u ostarelih cigana. Nema pod suncem spremnijeg čoveka na sve; veštijeg majstora u prilagodjivanju drugima i u ulaženju pod kožu kao krpelj. A to sve zato jer mu još jedinu radost čini veština i smešnost podvale i njezina zamamljiva posledica: lak i brz dobitak. Sa ludim i naivnim Bećkom, Trakilj se igrao kao sa titrama. Kako ga je samo umeo u najboljem raspoloženju i u pravo vreme da dovede! Jer bez Bećka ništa ne bi bilo. Oni ostali igrači, prem puni para, silno radoznali i lakomi, ipak su bili vrlo tvrdni i oprezni i čim je bila veća suma u banci nije se usudjivao ni jedan da zagrize. Uzalud ona nakaza, Dančul, namešta karte, vreba, pušta ih i kutri ispod nasmešenih a uškiljenih očiju, igrači kanda nesvesno osećaju opasnost od ovog bolno i smešno otegnutog lica, koje neće biti da nije ponelo zavisti i mržnje na sve one koji imaju ravna

ledja. Čak i sam Joksim kao za sebe je gustirao i dizao raspoloženje i hrabrost igračima. A već Coca kafedžika, kad bi god tobož slučajno prošla mimo njih, sva bi se uzvrdala, zasmejavala i nastojala da ih podbode i posrami rečima:

— Pi! što ste mi vi momci: pusta neka mladost i vatra i tutanj! Stisli se kao štenci, pozelenili, stegli paru kao mrtvi, pa da im je samo na sigurno. E, nije nego da vam dodje još na san, sve lepo unapred i gotovo! Dančule, bre, okani se ćorava posla, zar ne vidiš: sve je to pilad golog zelenaša i ćifte, koje je još od mlada naviklo i djavolju mater da posisa.

— Neka gospa-Coco... brane se vojnici — Ostavi ti to!

— Nismo ni mi slepi kod očiju.

— Gori ste nego slepci!

— Igramo li za tvoje pare?

— Pi, pi...

— Hop — banka!

— Ha, ha, ha...

— Evo ti keca!

— Videste li ga sad?

— Ej, budalasti Dunčule, zar ti je pamet u grbu sašla? Još će te, obraza mi, ova deca operušati kao kvočku, hi, hi, hi-ijj... zasmeja se Podlipača i odvalja se pred kafanu.

Po nemiru u očima, namrštenosti i neodredjenim nekim borama koje su se stezale oko usana Dančulovih, Joksim Popadić je naslućivao kad bi mogao što dobiti, i kao posmatrač prilagao je po koju banku. Ma da se po koji put i prevario, a Dančul se zlobno smejao, nije bio nikada na gubitku.

U to banuše u kafanu Aca Trakilj i Kostadin Pavlović Bećko, obojica podnapiti i razveseljeni. Ostali im odmah napraviše mesta, Dančul se nakašlja, strese grbom, viknu da mu donesu jedno šljivče i režnjić rotkvice, a Podlipača od halapljivosti i miline sva se raskvasi, zatoroka, jednom rukom pogladi Trakilja i jedva osetno mu podmignu a drugom obgrli Bećka, turi mu šaku pod bluzu, u njedra, uštinu ga za sisu i nazva golubanom.

*

Onda je počelo ono pravo.

Isprva lagano a posle sve naglije samo su frcale banke i zlatniši. Dančul se znojio, Bećko se sve mračnije smejao, ostali su psovali ili ljutito udarali kartama o sto, samo Joksim Popadić a naročito Aca Trakilj nisu davali glasa od sebe. A kad je Bećko toliko izgubio da je njegov smešak bio već težak i samom njemu nesnosan, Joksim Popadić turi dobitak za pas i skloni se malo u stranu. Ni Podlipača nije se usudjivala više iz glasa smejati, nego se na prstima primicala i usporena daha zavirivala kakva izgledaju njihova lica.

Dvojica od vojnika izgubiše poslednju paru i htedoše od Trakilja uzeti na zajam. Ovaj ih grubo odbi i još im dobaci jedan tako zlobno-prezriv pogled gore nego da je pljunuo na njih, da oni, da ne bi sami pred sobom

ispali i odviše glupi i smešni, sunuše da izazovu kavgu, pa da se bar fizički naplate za očiglednu otimačinu i porugu. Ali njihov gubitak bio je premalen prema gomili para u banci, kao i njihova uvredjenost prema razdraženosti a najviše proždrljivom iščekivanju svih ostalih, tako da na taj izazov svi kao elektrizovani samo poskočiše, pa uz najmrskije psovke, siktanja i hvatanja za gole noževe, u tren oka upravo ih glavačke izbaciše napolje. I ova dvojica ne usudiše se više ozbiljno obnoviti napad, toliko im je bilo jasno da nije nigde lakše nego ovde bez i truna predumišljaja odneti rasporen trbuh. Zadovoljiše se bednim gundjanjem i smešnim pretnjama koje, u ostalom, ovi i ne čuše.

Kao da se nije ništa dogodilo, nastaviše igru dalje.

Sreća se izmenjivala: čas je jedan dobivao, čas drugi gubio. U vazduhu iznad njih osećalo se kao da drhće nešto usijano: otkidale se jetke uzrečice, sevali divlji pogledi i izbacivale surove kretnje kao kod životinja kad hoće da se pokolju. A kad se Bećkov ćemer isprazni do poslednje pare i kad očas potom ostade još oveću sumu dužan, Dančul odhuknu, besno ga odmeri, ustavi na čas igru, strpa hrpu banknota i dukate u žep i viknu Podlipači da donese tablicu sa kredom. Bećko menjaše boju u licu, poigravahu mu mišići iznad vilica i jedva mu uspe da savlada uskiptali svoj bes i ponos zbog te uvrede. Ali ne potraja ni deset minuta posle toga, pa opet svi kao mahniti poskakaše, psujući, derući se i jedan drugome preteći:

— Ne može na dug više!

— Ima Bećko — neka plati!

— Čekaj! Stani!

— Dok je para bilo potrpaše drugi, a nama kreda sada.

— Nije nego!... Gospoda vam...

— Isplaćuj dug, jer sad ću...

— Šššššt... orazum'te se!

— Ko! Zar meni?!

— Ma ostavi, čekaj...

— Milu majku ti...

— Brrrrr... hä! — i onda nastade jedna gužva, povezana kao klupko, gde su sve jedan drugoga čupali, muvali, tresli i grčevito držali. Aca Trakilj i guravi Dančul uz cenu grebotina i bubotaka, baciše se na zapenušena Bećka da ga zadrže, obrane i umire; a malo po malo, uz kreštanje i zaklinjanje Podlipačino a savetovanje Joksimovo i ostali dodjoše svesti: da je ipak najbolje mirno to raspraviti. I sve se svrši s tim, što Bećko, uz neuspele šale i ismejavanja samoga sebe, ostavi im u zalog zlatan sat i prstenje, a obeća još srebrnu tabakeru, čibučić od ćilibara i nove novcate svoje čizme.

— Ta valjda nećeš bos u kasarnu? — skrbi se za njega Podlipača.

— Neće on u kasarnu no u aps.

— Ništa to. Strpite se malo — tupo se smeška Bećko i obazire kao da misli nešto; onda odjedared se okrenu Popadiću:

— Joksime, ti znaš moga Zelenka, čistokrvno grlo, arapče, nabavljeno iz Carigrada, moja kuća ne odhranjuje rage — daću ti ga za hiljadu dinara.

— O-o-ooo!...

— Bog s tobom, Kostadine, otkud meni tolike pare?

— Hoćeš li za osam stotina dinara zajedno sa sedlom i čitavom opremom?

— Bha-a... bäh!

— Kamo lepe sreće da imam?!

— Dobro. Ne ćeš! Čeknider onda malo, naći će se već kupac, dok ja njega samo izvedem! — i onako zahirio i kao u ludom zanosu potrča u kasarnu.

Ni ne pomišljajući na kaznu; a pored svih zapreka, zabrana i straže, kako je on po sred dane izveo iz kasarne potpuno osedlana svog Zelenka, glatke dlake i divno gradjena kao od tuča, besna, nemirna, a male prekrasne glave, na kojoj oštre uši strižu, nozdrve frču a oči mu se samo krese i prelevaju — to je ostala tajna za sve. Glavno je bilo to, što je jedinom Joksimu Popadiću sinulo kroz glavu, da je ovo ona prava zgoda kad bi mogla pasti „božja para". I dok su svi ostali, pa čak i guravi Dančul, bili ponešeni tom drskošću i junaštvom Bećkovim i s nestrpljenjem i bez razmišljanja iščekivali razvoj i svršetak tog novog njegovog podviga, Joksima Popadića samo je odjednom nestalo. I pre no što je Bećko s konjem stigao, pred kafanom je već bio Tanas Cincarin, a Joksim se prikrao na staro svoje mesto kao da nije ništa ni bilo.

I tu, posred ulice, kao na vašaru, uz strasno sudelovanje, svadju, smeh i psovke gostiju, komšija i radoznalih prolaznika; uz poplašeno njiskanje Zelenka, propinjanje i struganje kopitama po kaldrmi; a uz ludo veselje, likovanje i odbijanje mudrih savetnika i prijatelja od sebe, Bećko naglo završi pogodbu sa Tanasom Cincarinom i na opšte nezadovoljstvo i negodovanje, prodade mu konja sa čitavom opremom za šest stotina dinara u zlatu.

Gega Arnautin, kome su ne manje od Zelenka oči sevale i prelevale se, i koji je kod pogadjanja bio na strani Cincarinovoj, htede da podturi jedno svoje Arnauče da ono prihvati konja, ali tu se nadje Joksim Popadić, koji surovo odgurnu momčića, i čvrsto držeći uzde da mu ne izmaknu iz šaka, povede on sam konja za kir-Tanasom.

*

Spremalo se na kišu. Zaparu dana koji je nestajao, raznosili su bičevi vetra kao preteče oblacima spuštenim i namrčenim nad Topčiderskim Brdom. Dizala se prašina, treskali prozori i kapije, deca i psi u oduševljenju jurili ulicama, a u nedeljno ruho odeveni gradjani a naročito njihove žene sa šalovima i suknjama koje su lepršale oko njih, izvirivali su u nebo i hitali svojim kućama.

Gomila ispred Zelenog Duda razilazila se psujući Cincarina, bacajući krivnju na Podlipaču i one njezine kockare i propalice, a sažaljujući i od srca raspravljajući o ludoj naravi i još ludjoj prodaji i raspikućstvu Bećkovu, koji je već sada u kafani podvriskivao, mahnitao i kupio cigane i goste oko sebe, a kroz prozor gadjao čašama i rasterivao one što su još na ulici zaostali.

Dotle se kir-Tanas Cincarin znojio: žurno odmicao krivonogim svojim koracima niz ulicu, svaki čas se osvrtao Joksimu Popadiću koji je pored njega vodio Zelenka i uzgred svraćao podozrive poglede prema Zelenom Dudu neće li se opet kakvo čudo desiti, gdje bi on lako mogao ostati i bez para i bez Zelenka. Ko će ga znati i tu budalu, Bećka, šta mu još može da sune u glavu? Poslednji je čovek koji ne ceni... ej, bē — svoje dobro i imanje! kao ni svoj život i glavu koliko ono crno ispod nokta!

Kad bi ga prazna i prašinom zavitlana ulica od te strane osigurala i umirila, on bi se onda sav predavao neizrecivom blaženstvu i milini, ne zato što bi uživao i divio se kako se skladno giblju, prelevaju i savijaju udovi i mišići te plemenite životinje, već zato što je napravio odličan pazar — brat bratu vredi pet hiljada dinara. „Htćć... jok! Kakih pet hiljada?! — ne mogaše on a da ne padne u zanos trgovački, kao da ga već sad prodaje. — Ovaku halu, čistokrvnu vilu, arapče od Stambul! — ni za deset hiljada dinara u zlatu nema da ga dam. A ma pogledajte bolje, slepci, a ne džambasi, kakva je to gradja, rasa, krv — vatra! Glava mu kao u labuda a noge ko u devojke: He, he-e... Neću da ga prodam — nije više za ovu zemlju. To treba paša ili sam vezir da jaše a ne ovi naši prosjaci, prznice i prostaci".

Samo nešto ga stalno uznemiravaše. Kad bi se bolje zagledao u ukočeno lice Joksimovo i u slatke i ušiljene njegove očice, radost bi mu se pokolebala a sumnje ga saletele. Baš je gad i nitkov taj Gega Arnautin! Kad god je ovako što tvrdo, od pouzdanja i na hitro, i gde treba da se pokaže čovek: od reči li je, od časti i od ortakluka — njega nema, samo ga nema. A kad mu ustrebaju pare ili espap, eve ga, iskesio zube, savio se kao vrba, metnuo ruke na creva i ufitiljio se, ako hoćeš i u iglu da ga udeneš. E nema ga više majci sa kir-Tanas kozu da dereš!

Nije onda imao kud, nego oči u oči da se ogleda i ponese sa Joksimom. Iskorišćujući žurbu, znojenje i nevreme koje se spremalo, on najprvo pokuša na lak način da ga se reši. Stade stoga da se zabrinuto osvrće na nebo, da odhukuje, stenje i vajka se. Ko će to sve da izdrži? Daleko je još kuća a kiša, oluja i grād tek što se nisu sručili, pa će sve da potuče i poništi. Propašće žetva i vinogradi. Nesreća — pa to ti je! A već što će oni da pokisnu do kože kao miševi — džaba mu, samo da narod... ej bre, toliki narod ne strada i neostane gladan.

— A vi, kod vojske, imaste li danas slobodan izlaz?

— Jes', nedelja je — odgovara mirno Joksim.

— Eto, sad će se već smrkne, a što da mi se ti trudiš toliko i kisneš, pa posle sam da sve čistiš, sušiš se i petljaš i još od narednika suvinu da izvučeš, nego ja mogu i sam da prihvatim i povedem kljuse?

Joksim Popadić oseti kud ovaj gadja, pa će sām sebi da podmigne i onako narodski da zagudi i obveseli ga:

— More ostav' se, gazda-Tanas, nismo mi turska vera ili, recimo, arnautska. Srbi smo mi, pravoslavni, pa znaš nas hvala Bogu, kad se već pita drugarstvo ili tvrda reč, pre ćemo svi da izginemo, do poslednjega, nego za dlaku da odstupimo.

Kir-Tanas se ohladi.

Odgovori mu nešto sasvim beznačajno, i uze u sebi da računa koliko će morati da mu dâ, pa da ga se reši. Pet banki — mnogo je. Ako ćemo bratski i po duši, zar mu i tri banke nije previše. I onako će mu to da padne kao s neba. E, al kad su ljudi nezasitni i živine! A ti onda poveruj još njima i prepusti im lepo na obraz da ti oni ocene, pa da vidiš kako neće da te cepnu?! Heee... papas Dimitri, duša ti laka bila, imaše mnogo od tebe da se nauči!

Najzad stigoše u kir-Tanasovu avliju. Krupnim kapljicama kiša već udaraše po krovovima otvorenih šupa, štala i magazina. Veliki mršavi psi zalajaše i stade zveka lanaca. Jedno ciganče bledo, boso, golotrbo i strašno prljavo izadje im u susret. A kir-Tanas, osećajući da je nastao odlučan čas, ušeprtlji, razdraga se i sav ušećeri nekako, tapšući konja po sapima a Joksimu Popadiću pokazujući milo lice, sa očicama koje su podizale i umiljavale se:

— E pa, bratko Joksim, mnogo ti hvala i ljubav od moje strane. I još mogu da ti kažem: da dodješ lepo sutra kod mene na čast i kafu zbog prijateljstvo i zbog naši računi. Ne plaši se, neće ti od mene bude krivo, ne daj bože! Eno ga živ gazda-Gega Arnautin, pa gospa-Coca kafedžika, i ako hoćeš sam tvoj gospodin narednik Ljubiša, pa ih pitaj, je li ikad kir-Tanas zakinuo kome i jednu paru! A kako će da zakinem onda tebi, koji si mi mnogo, baš mnogo valjao danas. Aferim! od tebe će posigurno da bude gazda i uman jedan čovek.

Ali Joksim Popadić sav se nakostreši, zareži očima, i nedaše se osedlati nikako. On ne puštaše Zelenka iz šaka i odlučno zahtevaše dve stotine dinara, što je jedna sitnica i bagatela za takvog gazdu kao što je kir-Tanas, a pogotovo prema dobitku koji će on da makne na njemu.

Dobra pola sata junački se nosiše tako.

Kir-Tanasu stiže onda čitava porodica u pomoć: neke usiktale žene, sve masne, kuljave, jastrebovih očiju i kukastih noseva, pa deca bublasta, krivonoga, mrljava, koja već razumeju položaj i zaleću se i mešaju u svadju kao čvorci. Kad ni to ne zbuni i nepokoleba neumoljivog Joksima, kir-Tanas pade kao u očaj, pljesnu se po čelu kao onaj kom je prekipelo i koji više nema kud pa, uz sazivanje neba, pravde i ljudi u pomoć, jurnu na Joksima da mu silom otme konja. Ali ovaj ga surovo i snažno odgurnu, Zelenko se poplaši, prope, ritnu i tren je oka nedostajao da kopitom nije došao glave Cincarinove. Žene i deca zavriskaše i prosuše se kojekuda. Istom tada, istinski zaplašen i uveren da nikad ne valja toliko biti tvrdoglav i terati u krajnast, kir-Tanas, svejednako besneći i sipljući psovke, najzad pristade da mu dâ

sto dinara. A kako je već i Joksimu dodijala ta svadja i natezanje, popusti i on nešto i tako se složiše za sto i pedeset dinara u zlatu, koje on morade, drhćući, uzdišući i prevrćući očima kao komedijaš, na dlan izbrojati Joksimu.

Ležeći sad u kasarni na tvrdoj svojoj postelji, Joksim Popadić se trže, protegnu i duboko odahnu kao da je po drugi put izdržao tu borbu. Opipavajući povezan pupak, ponova se zaradova i htede u mislima preći na ono najsladje i poslednje. No bio je umoran i valjalo mu je spavati, jer će sutra zorom da ga isteraju sa ležišta. Uljuljavajući se u san, ipak bi ga prekidale neke slike i sećanja, što se sve vrtilo oko avlije kod Zelenog Duda. Bivao je sve gušći mrak, on se krio od Podlipačinih gostiju a jednako vrebao na nju, kad će da izadje prema onom zaklonjenom sobičku, naslonjenu na radnju Gege Arnautina. Nekakve sumnjive senke šmugnule bi mimo njega. Odmah zatim eto i Podlipače, stenjući i stružući papučama. Ništa se ona ne uplaši ni ne iznenadi kad je Joksim presrete. Već videći ga tako neobična i ustreptala, ona mu se naruga, zasmeja, i uštinu ga za mišku. I ma da je on bio u divnoj zgodi za nju, a ona to znala i plašila ga glasnim govorom i još glasnijim kikotom, jer je svakog časa Bećkovo društvo moglo da ga otkrije a onda je propao, ipak joj nije uspelo da ga nategne za više od dve banke. Opsova ga, reče mu da je dripac a ne kavaljer i da je njezina sobica zauzeta. Zatim mu pokaza slabo osvetljen prozorčić čak tamo preko avlije i bašte u komšiluku, poduči ga da se tri put baci grumenčićem i to isto prozorče i onda ga gurnu i zasmeja se za njim.

Neko od vojnika glasno se zakikota u snu, smrsi nešto, škrgnu zubima i udari šakom po nečem tupom i mekom. Joksim Popadić se opet trže, seti se da valja spavati, naljuti se sam na sebe i okrenu na drugu stranu. Još mu je kao u polusnu ili kao u čudnom nekom sećanju prilazila iz mraka bela, obla i topla ženska ruka, on je hvatao, opipavao i išao za njom preko nekih stepenica koje su škripale, zatim sve držeći se za tu istu ruku išao, išao dugo kroz neke mračne hodnike, tesne zagušljive sobe, gde se čuo prigušen plač deteta i teško disanje množine ljudi koji su spavali. A onda se sasvim izgubio.

U zajedničkom hrkanju doskora se čuo i njegov teški i duboko umorni dah: hti-iij . . . pühha-aaa . . . hti-iii . . . pühha-aaa . . .

Branko Mašić.

PJESNIK

Ne, nisam susto! Još iz oka moga
praminja rosa i probija krv.
Na brdu onom, što potresa Boga,
ja jošte stojim, dok svjetina mnoga
ide i pada u pepo, u — strv.

Ne, nisam susto! Umorna mi noga
na pridušen se ukočila krik. —
Kô prorok, što je u dnu hrama svoga
nazrijeo nešto teška, proročkoga,
pa gazi časom svoj vlastiti lik.

Ne, nisam susto! U žilama mojim
baš ista krv se poradja i teče —
kô onda, kad mi Oluj prvom reče:
da živeć mrijem i mrijuć postojim.

Ja jošte uvijek — sam
razbijam pečat i Boga i ljudi!
Iz pritisnutih, al sve jačih grudi
otvaram svijetu hram,
koj' Bog ni Djavo otvorit ne žudi.

Kroz pridušeni krik i stijenje pusto
cijedi se znoj i pokleca noga,
al ja sam jošte onaj, što je usto:
da nove stvara i ljude i Boga!

ILIJA DESPOT.

TUGA NOMADA

Toplim dahom šume preko oštra mača
Gorko gore oči golog manijaka;
Vide: sto godina planinskih predaka,
Što nemahu zemlje do kamena plača.

Ko pećine dvije nad morem od stakla
Bol od sto daljina jede oči moje;
Tužna kob pučina sred zjena ih takla,
Crno nebo plijene i noćima poje.

Kada sleđen šutim u meni se melju
Nemani i vuci s visinam, i zmije;
Smrknut slušam pjesmu turobnu i velju:
Crno more šumi moje nostalgije.

Jednom moj živote, kad duge sunčane
Za Stambulom prospu sag stobojnih šara,
Poći ćemo sretni, kad nam nemir stane,
S galijom svih čežnja bez svog kormilara.

Nestaju za nama slova i božanstva,
Ugasle su zadnje krune svih mudraca;
Sunca buje silno usred izagnanstva,
Najljepše nam luči duh u ognju baca.

U toj pusti sve je od svjetlosti bijelo,
Gle, moja se sunca troše rijekom zvonka;
Nebo gori vatrom usijano cijelo,
Ko najveće znanje nad jazom obronka . . .

Ipak, tko mi nije pio zore vina,
Lagume i noći, bune i htijenja?
Pjevao sam slavu sviju domovina
Marševi su tukli puteve spješenja . . .

Otkuda sam došo? Crni trag mi buji
U visoku mraku gore ili stepe?
I ginu li šume goleme i lijepe
Rumeni gdje oluj po sve noći huji?

Gledaj! već kroz goru zorin trag se šulja
I još malo pa će bijeli dan da grane;
A još oči, oči čeznu kao rane
Brod mi što se svu noć nekim morem ljulja.

Rujno zlato nosi, ko plamen Damaska,
Brod tih čežnja mojih, što dušu opija:
More vrelo šumi, prah svjetala praska,
Plašt se crven diže iz rimskih galija . . .

VLADIMIR ČERINA.

NASMIJANI SUTON

Rujno dišu Vrazove Djulabije
U kasni suton sunčane jesèni.
Zlatna svirka sviralâ sve slabije
Kroz lozin list se krade. A u sjeni
Koze brste sa svilenim bradama,
Dok putem putnik sustaje i sluša;
Duša njemu pjeva vedrim nadama —
Pa iduć dalje, slatko groždje kuša.

S tornja je sad sišla Zdrava Marija
I Bog zamišljen ide preko dolova;
Rukom šalje bokor toplih arija
U žamor zvonâ, janjacâ i volovâ.

Uto crven plamen vinske ljubavi
Sve k nebu raste. Putnik skladno pjeva.
S kuća, što su skrivene u dubravi
U kasni suton luč ko zvijezda sijeva.

NIKOLA POLIĆ.

MALOVAROŠKO JUTRO

Zapjevao pijevac, jasno i bez treme —
I najsmjeliji pjevač ne nastupa tako.
Pa dok još u dolu sve su kuće nijeme —
Nebo blijedit stade i prosijeva lako.

Ko fanfàra s visa ječi: kukurìku!
U šljiviku lišće šuštati je stalo.
Zaćutala zemlja. A po utreniku
Jutarnje je svjetlo preplašeno palo.

I pas, što u noći na lopove vreba,
Zalajao glasno ispod stare klupe.
Ugasnuše zvijezde: iskre crnog neba,
Propinju se sjene na ograde i stupe.

Sivi starac ide drumom. Lampe gasi,
Noseći vrh sebe zoru, dan i rosu.
Pozdravlja ga pijevac: Čiča, zdravo da si!
S gorâ prvi trak se po cestama prosu.

NIKOLA POLIĆ.

PRVI CJELOV

Još mi uvijek na usnama gori i kao šećer se topi . . . Cijeli sam dan u omaglici i mislim, neprestano mislim, a opet ne shvaćam potpuno svega, što se dogodilo. A ipak sve je svršeno, zauvijek svršeno . . . To nije možda šala, ili kakvagod glupost. Evo tu su njegove ruže, njegov zadnji spomen . . . A tu mi na usnama još uvijek dršće cjelov, njegov cjelov, pa i tu na ruci osjećam dodir njegovih prsta, kao da su mi urezani u meso, a to gle . . . to je . . . to je bočica s otrovom . . . To ipak ne može biti šala. Jest. Sve je svršeno . . . Raskinulo se kao paučina, kao nit života . . .

I kako se je to samo moglo tako brzo svršiti?! . . . Trajalo je samo trenutak, samo jedan kratki trenutak, bijesnilo kao munja i onda — ugasilo se . . . A mama je bila svemu kriva! . . . Ona ga je uvrijedila, ona ga nije nikada trpjela, ona ga je i otjerala. Jest, a mene je time prisilila, da dokončam ovaj nesretni život i da se zauvijek rastanem, zauvijek. Oh Bože, kako su te majke nemilosrdne, bez srca su — i hladne su, ko kamen. I sad ću postati mrtva, zauvijek — mrtva. Oh, kako će to lijepo biti! Ne ću ništa osjećati, ni na što misliti, a mama će nadamnom prolijevati suze i onda će se biti u prsa: „Vidiš, ja sam kriva!“ vikaće, ali joj to ne će ništa pomoći . . . baš ništa! Ja ću uza sve to biti mrtva i ne ću se ni maknuti . . . jer ona je svemu kriva, ona!

Oh, kako je ono bio sladak čas, kad su se vrhovi njegovih usana sklopili, kao umorne čaške na ružama, i tiho, jedva čujno dirnuli moja usta . . . Srca su nam najednom zadrhtala, a u očima zasjao plamen, tračak sreće, iskra života . . . On je šaputao strastveno i zanosno, a glas mu je bio mekši od svile i sladji od narandžina soka. Bio je sav obasjan jednim nevidljivim smiješkom, koji je sjao duboko odnekle iz njegove duše, kao zakopani mjesec, Rekao mi je: „Sunčani zrače moj! proljeće moje! Ja ljubim tvoju mladost kraljice moja!“ Zubi mu se blistali kao da su od srebra i lagano su zvonili kao kristalna zrnca. Nijedan iz gimnazije ne zna onako lijepo govoriti, kao on; a on je meni priznao, da ja imam mnogo više srca, nego sve djevojke u školi i da sam temperamentna, kao vodoskok. Kako je to lijepo: „Kao vodoskok!“ — Onda je sio kraj mene i pričao mi je o sebi nekim čudnim, dalekim glasom, kao da je padao iz visina, kao da je bio u oblaku, a ipak je bio tu, kraj mene; sjedio je tako blizu, da mi je njegov smiješak šumio u ušima kao pjena . . .

Pričao mi je tako lijepe stvari, da bih ih do sutra slušala . . . Rekao mi je — hm hm — da ga uvijek obuzme nekakav strah, nekakav čudan stid, kad god se nadje u mojoj blizini . . . a jadnik nije znao, da sam se ja upravo zato ljutila sama na se, što mu se nijesam nikada usudila spomenuti, ma i

jednom riječi, da ga volim, ili makar, da mi se svidja. Čim je on bio uza me, nestalo bi mi riječi i ja ne bih znala ni o čem drugom brbljati, nego o školi i o tome, kako je danas bio lijep dan, ili kako je sestra Klara zabranila ići s muškarcima i slične gluposti. Ja mu toga — dakako — ne bih nipošto priznala, jer je i mene stid pred njim . . .

On se užasno ljuti na mamu. Ona ga ne može živa vidjeti. Ljuti se radi mene, a ne radi sebe, jer me je mama svaki puta tukla, kadgod bi me s njime vidjela. Ja ne znam, zašto je njega mama mrzila . . . Možda zato, što nas je jednom zatekla, kad smo bili mala djeca, gdje se igramo nepristojnih igara. Ali onda se je mogla ljutiti, jer smo bili djeca, ali sada . . . sad mama ima krivo . . . posve krivo . . . jer on mene nije nikada do danas poljubio, makar da sam ja to željela sama u sebi, i makar da sam onako u razgovoru primicala svoje usne blizu njegovih, ne bi l' ih se makar malo . . . samo malo dotaknula. No on je bio glup i nije nije ništa razumio. Oh kako sam se tada srdila na njega! Sjedio je kraj mene tako pobožno, kao da smo u crkvi pred Bogorodicom . . . Pa kako je onda mama mogla sumnjati . .

Uh, ta nesretna mama! Ništa drugo ne zna, nego čitati bukvice, držati prodike . . . i . . . i . . . onda tući . . . čupati kose . . . ali ne će više . . . Sad je sve svršeno . . . Tu je bočica, koju sam ukrala iz očeva ormarića . . . pa onda i pismo sam napisala . . . Jest pismo . . . Evo ga! . . . I kad ga mama pročita, onda će vidjeti, šta je uradila . . . Osvetiću se ja njoj za svaki udarac i za svaku pogrdnu riječ, koju mi je radi njega dobacila. Nijesam ja više glupa guska! Meni je već četrnaest godina i znadem bolje od nje, šta je to ljubav, i šta je to . . . prava ljubav. Ona toga dakako nije nigdje učila, ona ništa ne zna, ništa! . . . Jer da zna, ne bi se onako grubo ponijela prema njemu . . . jest upravo grubo . . . On nije kakvi god dečko, pa da ne zna, šta je to pristojnost . . . A kad se moja mama ponaša onako prema njemu, onda je sasvim naravno, da se moram stidjeti, što imam takovu mamu . . . I da onda čovjek ne plače radi toga . . . Mora plakati . . . i mora se . . . otrovati . . .

E, i njegove sam ruže ukapala suzama . . . Ovako lijepe ruže, a ona ih je htjela nogama zgaziti . . . Svu mi je kosu pomrsila otimajući se sa mnom o njih . . . Drage moje ruže! Iz vas se diže miris njegove duše, a latice su vam crvene, kao njegove usne. Njegove su usne kao skrlet, kao grimizne vrpce, a sladje su od jagoda na zelenim sunčanim obroncima. Jest, znam ja to, ruže moje, znam. Vi to možete slobodno vjerovati, jer ja sam kušala njegove usne. Danas su prvi puta počivale na mojima, a tako se što ne može nikada zaboraviti. Eto . . . ja ću pamtiti, dokle god sam živa, njegov prvi cjelov, uvijek ću ga osjećati na usnama, kao što ga i sada osjećam i kako sam ga i danas osjetila . . . Ali ne, ne, ne . . . Šta ja to govorim?! . . . Kako ću ja misliti na njega kroz čitav život, kad moram umrijeti, i to odmah umrijeti? Jest, ja se moram još ovoga časa otrovati . . . sasvim otrovati . . . To se više ne može izmijeniti . . . A kad umrem . . . onda ću za stalno zaboraviti i njegov prvi cjelov . . . Pričekaću samo jedan časak, da mogu bar još zadnji puta dobro promisliti, kako se je to sve zbilo, a onda . . . onda neka se sve zauvijek svrši . . .

Da! Sunce je sjalo visoko u krošnjama, a s procvalih su se grana runile male, bijele latice, drhtale u zraku, kao snježne pahuljice i nečujno se prosipale po našim glavama. U bašči je nastala duboka tišina, kao da je u svakoj stvari život najednom prestao, ili kao da je čitava okolica pritajila dah i slušala kucaje naših srdaca... On je stajao tu predamnom s oborenim očima i ružama u ruci... Odmah je nenadano upro pogled u me, pružio mi je buket s ružama i plahim mekanim glasom zamolio, da mu dozvolim bar danas, na svoj imendan, da me... prvi puta poljubi... U taj mi je čas nešto prostrujilo kroz čitavo tijelo i ja sam najednom izgubila sve svoje riječi. Kao da ih je neko izbrisao iz mozga... Možda bih mu taj ćas odgovorila — ne... ali ipak posve sigurno znam, da se ne bih branila, kad bi me on uza sve to pokušao poljubiti. Ja zapravo ni sada ne znam, da li sam ja dopustila, da me poljubi, ili je on to sam izveo na svoju ruku... Ja sam se najednom izgubila... i možda sam mu upravo tada, onako nesvjesno, pružila usne na poljubac. Ne znam... ali čim je omlaglica minula, osjetila sam, kako me njegova usna pali... i kako mi tijelo obuzima neki čudni umor, nekakova iznemoglost...

A onda... onda je došla mama, izgrdila ga najprostijim riječima, i još mu se zaprijetila, da će ga izlemati kao psa, ako se još jednom usudi doći u moju blizinu. A kad je on odlazeći pokazao mami dugi nos, onda se je sav njezin bijes oborio na mene. Eto, raščupala mi je kose, uprljala novu haljinu, koju mi je tata kupio za imendan i onda mi je zabranila, da udjem u kuću... Da, sve sam ja to morala pretrpjeti, sve... a zašto i radi koga?... Radi jedne mame... E, ne ćeš više, draga mamice! Ovo ti je posljednji puta. I ako si mi zabranila u kuću, ja sam našla sebi put... kroz prozor... i evo sada... tu je lijek, koji će ukrotiti tvoj bijes... Našla sam ga!... Otela si mi njega, razorila si mi svu sreću i to upravo sada, kad se je on prvi puta usudio, da me poljubi, upravo si mi je sada razorila... Jest, da nije tebe bilo, on se ne bi nikada više stidio, da me poljubi, a ti si najednom sve raskinula, sve... Uhuhuhu!... Pokvarila si moj prvi cjelov... prvi i jedini... Dobro je dakle!... Dosta je plača!... Sad nek bude svemu kraj... svemu kraj!... Tako!... A sad ću ispiti!... Šta će mi život bez njega!...

Eeee... da... ali ako ja ispijem, onda ću umrijeti... sasvim umrijeti... A kad umrem, onda ću zaboraviti i njegov prvi cjelov... Nikad više ne ću moći da o njemu sanjam, nikad... A tako je lijepo na njega misliti... tako lijepo... upravo, kao da si ga sada dobila, pa ti još uzbudjuje usne... Ne, ne... ja ne ću da ispijem... Ja hoću da sanjam, jer to uzbudjuje, to je lijepo, a umrijeti je ružno, jer ne možeš ni na što misliti, valja ti uvijek žmiriti... A ja moram sanjati o svom prvom cjelovu... Jest, ja moram, da na njega mislim... Čekaj, kako je ono bilo?!...

Da! Sunce je sjalo visoko u krošnjama, a s procvalih su se grana runile male, bijele latice, drhtale u zraku —

Ahmed Muradbegović.

THÉOPHILE GAUTIER O LIRICI

Ideje Théophile Gautiera o poeziji u svoje su vrijeme značile evangjelje za sve pjesnike, koji su u duši osjetili revoltu protiv klasika. I kad prelistavamo predgovore njegovih djela, sabrane feljtone i zbirke pjesama, osjećamo draž ideja, svemoć proziranja dubine duše tužne ili vesele Muze. Razumljivo nam je, što je Charles Baudelaire osjetio oduševljenje za Gautiera, Baudelaire, koji je živio od prezira; razumljivo nam je, što je za njegove ideje založio sav svoj kapital Catulle Mendès, najbogatiji neoromantičar, kome je prije desetak godina automobil slomio kičmu; razumljivo nam je, što se oko njega okupilo mnogo poletnih duša, koje su htjele bunom onemogućiti predstavnike stare forme u poeziji. Gautierove ideje o poeziji dale su elana jednoj generaciji, koja je osjetila kaos u životu i literaturi i nije mogla da trpi akademskog terora Julesa Janina. Oko njegovih ideja našli se pjesnici i pisci, koji su tražili „frisson nouveau" u umjetnosti. Ono, što je Hugo rekao povodom Baudelaireove zbirke „Fleurs du Mal", može se reći i za Théophile Gautiera: on je svojim idejama, kao Baudelaire stihovima, stvorio famozni „frisson nouveau". Poezija je djelovala monotono. Muzika stiha je bila odredjena vjekovnim pravilima. Tko je htio zaslužiti ime pjesnika, nije smio davati muzike ni više ni manje, nego što su pravila dozvoljavala. Sve je bilo unaprijed predvidjeno: i dužina stiha i muzika i veličina pjesme. Tako se radilo stoljećima. Poezija je postala vještina. „Frisson nouveau" je značio rušenje svih pravila. Možda ovo nije sretan izraz. „Frisson nouveau" je značio usavršavanje svega onoga, što poeziju čini poezijom, i odbacivanje starih sujeta, koji su u raznim varijantama bili vjekovima obradjivani istom metodom. Poezija je trebala nove sujete i nove muzike. Zašto? Ona je trebala nove sujete, da ne propadne. Novi ljudi s novim dušama poslije revolucije nisu mogli uživati u starim stihovima ili u novim stihovima, koji su obradjivali stare sujete. U politici je došlo do revolucije. Stendhal je unio revoluciju u roman i psihologiju ljubavi. Samo je poezija čekala. Nju su njegovali akademici. Oni su bili i jedini kritičari. U novinama, u revijama, oni su carevali. Mladost se gušila. Lamartine, a kasnije Hugo, nastojali su da obnove poeziju, ali nju je trebalo dinamitirati. Novi je život tražio svoje. Prvi pjesnik, koji je unio u život francuske poezije dinamita, bio je Gautier.

*

Gautier je najprije postavio razliku izmedju pjesnika i ostalih intelektualaca. U feljtonu „Excellence de la poésie“ (La Charte de 1830, 16 janvier 1837) ima slijedeći pasus: „Nije lako praviti stihove. Ljudi duha i mnogoga znanja ili da govorimo, kako se danas govori, ljudi velikog srca i velikog stila, nisu nikada uspjeli da učine pravilan distih ili quatrain. Osim bogatstva ideja, poznavanja jezika i dara imaginacije, treba izvjesni intimni osjećaj, tajna dispozicija, nešto što se ne postizava već stoji u vezi s temperamentom i idiosinkrazijom; ako nauke otvaraju uvijek vrata svetišta svakome, tko dolazi na njih da često pokuca, poezija, muzika i slikarstvo pokazuju više nepovjerlivosti i predaju se samo izvjesnoj organizaciji elite. Ali to ne znači, da čovjek postaje veliki artista bez rada; ni najdublje studije, koje bi od vas učinile učenjaka, ne će vas učiniti artistom.“ U ovom je pasusu jasno istaknuta superiornost umjetnosti. Odmah dalje u feljtonu nalazimo ovakvu rečenicu: „Radi toga je umjetnost iznad znanosti . . .“ Prije toga općenito se mislilo, da je znanost iznad umjetnost. Već sama ova rečenica ima revolucionarnu tendenciju, koja se docnije evolucionira sve više i postaje programom mladih generacija.

*

Gautier je postavio pjesnika na piedestal nadčovjeka, ili bolje, postavio ga je na piedestal nadumjetnika. U doba klasične poezije pjesnik je bio svaki onaj, koji je umio baratati rimama i ritmom. Pjesnik nije morao biti artista. Artizam je bila nepoznata stvar. Gautier dolazi i piše o superionosti pjesnika novog vremena, piše o pjesniku romantičaru, neoromantičaru i onome, koji je sve ovo prebrodio i pošao putem l'art pour l'arta. U vrijeme njegovih prvih članaka o poeziji (1830—40) Victor Hugo je bio junak dana. Svojim „Odama i Baladama“ prodro je put novoj poeziji. Za njega su Gautier i prijatelji manifestirali u pozorištu, jer je unio nešto nova u poeziju i na pozornicu. Ali Hugo nije bio samo ljubitelj stiha: imao je i političkih ambicija, koje su docnije izbile onako bučno na javu. Gautier je bio samo umjetnik i njega se nije ticala ni revolucija ni restauracija, ni ekonomizam simonista. Pred očima mu lebdila jedino umjetnost. I zbog toga je Gautierov upliv postajao sve jači medju mladim artistima, a Hugo je ostajao u sjenci kao veteran jednog nedovršenog, ali sretno započetog pokreta.

Gautier je bio uvjeren, da je stih superiorniji od proze. U jednom polemičkom članku veli: „Kad bi lijepa proza i bila ravna lijepim stihovima (ja to poričem), zar bi zasluga pobijedjene poteškoše ostala bez vrijednosti? Znam, da mnogi vele, da poteškoća ne igra u stvari nikakve uloge; ipak, umjetnost je sredstvo za odstranjivanje zapreka, što ih priroda podmeće kristalizaciji misli, i kad bi to bilo lako, gdje bi bile zasluga i slava? Mi, dakle, tražimo za pjesnika najuzvišenije prijestolje na Olimpu superiornosti čovječje misli; apsolutni je pjesnik došao do najnepristupačnije tačke savršenstva i velik je kao bog, jer bog možda nije ništa drugo nego prvi pjesnik svijeta“. Ovaj pasus najbolje objašnjava Gautierove ideje o položaju pjesnika u životu medju ljudima i daje mu mjesto kraj — boga. Njegov apsolutni pjesnik znači posljednji stepen

u razvitku uma i talenta. Savršenstvo se može postići, i čovjek-pjesnik, umjetnik, miljenik Muza, dolazi u rang biblijskog boga. Prije Gautiera se nije nitko usudio da piše ovako o pjesniku. Time je udaren temelj novoj aristokraciji u Francuskoj, koju nešto docnije reprezentira Charles Baudelaire.

*

„Najljepše se stvari ne kupuju i ne prodaju,“ — veli Gautier. Ono, što je božansko, može se obožavati, ali se ne može kupovati ili uzajmljivati. Radi toga Gautier mrzi javne čitaonice, u kojima svakojaki ljudi masnim prstima prelistavaju sveske djela bogodanih pjesnika. On je aristokrata. Mrzi gomilu kao prosijedi Baudelaire ili Barbey d'Aurevilly. Gomila je bez duše i bez smisla za viši život. Gomila urla ulicama, ruši, pali i razbija. Pjesnik, u svojoj samoći, stvara. Dvije uepomirljive protivštine. I pjesnikova dužnost nije da oplemenjuje pjane gomile, jer poezija, čista poezija, nema ništa zajedničko s pedagogijom. Hugo je vazda mislio, da pjesnik mora koristiti svom narodu. Tu dolazimo do dvije pojave: romantizam, koji odlazi da putem poezije vaspitava, i romantizam, kojemu je cilj ljepota i ništa više. Parnasovci, od Catulle Mendèsa do Gautiera, stvaraju novi pokret petnaest godina poslije prvih napisanih ideja o l'art pour l'artu, ideja Gautierovih, o kojima je riječ. Dva tabora. Na jednom barjak humanizma, na drugom artizma. Bilo je i borbe, ali su rezultati pokazali superiornost l'art pour l'art-a, koji je revolucionirao romantizam, stvorio samoga sebe i docnije omogućio postanje simbolizmu. Dah svježine u poeziji zastrujao je medju pjesnicima, koji su u Théophile Gautieru gledali nosioca novih ideja.

U „Musée des Familles“ (januar 1842) Gautier je napisao studiju pod naslovom „Utilité de la poésie“, u kojoj veliča poeziju na način veoma tipičan za njegovo stvaranje. „Watt, pronalazač parobroda, nije tako velik genij kao rapsod Homer. Kinezi, narod porculana . . . pucaju iz topova na parobrode, držeći, da je to barbarski izum; imaju pravo: parobrod je proza; jedrenjača je poezija.“ Dalje piše: „Pišite prozom, ali pustite, da se pišu stihovi; sadite krumpir „Rohan“, ali ne čupajte tulipane; hranite guske, ali ne davite slavuje i sjetite se, da je debeli Martin Luther kazao: onaj, koji ne voli vino, glazbu i žene, budala je i ostat će budala cijelog života; sa svim vašim pretenzijama vi ste nepotpuni i razumtjete samo pola čovjeka. Vi mislite, da je sreća u bifteku . . . Ja mnogo cijenim ove stvari, ali konfor ne dostaje; *svakoj elitnoj organizaciji treba umjetnosti, ljepote i forme. Ovo je odjeća, koju je sam Bog istkao, da pokrije golotu svijeta.* Ovaj spor nije, nažalost, nov i današnji se matematičari ne pitaju, čitajući Racinea: što nam to dokazuje? Od gluhaka nije moguće zahtijevati, da se raduje muzici . . .“ Potcrtane rečenice sadrže program l'art pour l'arta, čiji je apoštol bio „božanski Théo“. Borba, koju je počeo voditi za božanstvo poezije protiv dosade civilizacije, naišla je, kako pokazuje literarna historija polovice devetnaestog vijeka, na veliki krug pristalica.

*

Medju idejama Théophile Gautiera o poeziji nailazimo i na neka protuslovlja. Njegove su se ideje i u najradikalnijem l'art pour l'artizmu evolucionirale. Otud protuslovlja. Citirano je mjesto, gdje veli, da je „umjetnost sredstvo". U broju „l'Artiste" od 14. decembra 1856. piše Gautier ovako: „Mi vjerujemo u autonomiju umjetnosti; za nas umjetnost nije sredstvo, već cilj; svaki artista, koji sebi postavlja za cilj nešto drugo osim ljepote, nije u našim očima artista; mi nismo nikada mogli razumjeti rastavljanja ideje od forme... Lijepa forma je i lijepa ideja, jer što bi značila forma, koja ne bi ništa kazivala?" Na jednome mjestu za njega je umjetnost, u ovom slučaju poezija, cilj, a na drugom samo sredstvo.

Nova škola, kako Gautier naziva l'art-pour l'art, proširila je domenu umjetnosti. U djelu „Histoire du Romantisme („Le petit Cénacle") Gautier spominje, da se je sfera literature proširila i preuzela sferu umjetnosti. Uske granice poezije su bile proširene i pjesnik, ravan bogu, mogao je slobodnije raditi. U svim svojim feljtonima i člancima Gautier se vazda borio za slobodu pjesnika i radio je na proširenju sujeta i forme. Njegove su ideje pobijedile: dokazuje nam razvitak francuske poezije u prošlom vijeku. Njegove su ideje porušile piedestale akademičara i stihotvoraca i postavile nove piedestale za pjesnika-umjetnika. Artizam je ušao na polje stvaranja. Bez borbe Gautierove Flaubert bi bio nemoguć. Možda ne bi bilo ni Baudelairea. On je u pjesmi „l'Art" rekao:

Tout passe. — L'art robuste
Seul a l'éternité.
— — — — — — — — —
Les dieux eux-mêmes meurent,
Mais les vers souverains
Demeurent
Plus forts que les airains.

Prije Gautiera nisu riječi igrale velike uloge u stvaranju. Poslije njega riječ postaje svemoćna; prije njega forma je bila monotona i unaprijed odredjena pravilima, poslije njega forma je nerazdvojna od ideje; prije njega je pjesnik bio svaki onaj, koji je mogao napisati distih, poslije njega pjesnik je samo onaj, koji je u isto vrijeme i artista; prije njega poezija je morala služiti domovini i kralju, poslije njega poezija služi samoj sebi; prije njega pjesnik je bio obično piskaralo, ako nije obradjivao helenske motive, poslije njega pjesnik je svojom slobodom ravan bogu. I sami bogovi umiru, ali ostaju suvereni stihovi! Gautierove ideje su značile revoluciju, kojom pjesnički plebs ima da se popne do stepena intelektualne aristokracije. Prvog aristokratu medju pjesnicima uveo je u život Gautier. To je bio Baudelaire. On je učinio prodor ka božanstvenom. Zato su ga i nazvali „božanski Théo". Poezija se njegovim uplivom preporodila. Prije njega unosio je slobodu u poeziju Victor Hugo, ali je bio čovjek kompromisa. Gautier napušta kompromis i unosi borbenost, koja je pobijedila.

Gautier je nosio zastavu čiste umjetnosti.
Gautier je pjesnik-borac.
On je apoštol kulta ljepote.
S njime je bila pobjeda!

Na temelju njegovih ideja, koje su došle iz prvog pokreta romantizma, Baudelaire je mogao stvoriti svoju filozofiju. Flaubert je mogao pisati savršene romane. Mogao je doći i uspjeti Verlaine.

Dragan Bublić.

FEUILLETON

PRAVCI KULTURNIH PROMENA KOD BOLJŠEVIKA*)

Boljševici se služe kulturom i svim njenim uobličenim ustanovama koje su našle izraza u životu — pre svega radi svojih najbližih ciljeva: radi širenja revolucionarnog patosa i klasne svesti.

No kulturne ustanove preživljuju, usled ovih svesno izvedenih promenâ, i niz procesâ, koji nisu bili ni naslućeni.

Dajem nekoliko primera.

Gimnazije.

Gimnazije sovjetske imaju zadatak, da razviju borbenu kulturnost. Radi ovoga predmeti se predaju u odgovarajućem duhu. Ali to nije dovoljno. Deca po razredima imaju svoje sovjete. Time se postiže socijalno vaspitanje i provodi osećanje socijalne odgovornosti. Sovjeti rešavaju sva ekonomska i mnoga unutarnja pitanja. Deca dobijaju u školi ručak. Ishranu izvode razredni sovjeti. Škola je djačka republika. U toj se djaci uče vlasti i odgovornosti. Zadovoljstvo je isto tako veliko kao kod djevojčice koja sama, od krpčića, napravi lutku. Ta je igračka primamljivija od kupovne, jer je proizvod samostalnoga rada, jer je jedno ostvarenje, jedno stvaralaštvo.

Škola postaje dečije stvaranje, dečija rukotvorina.

Cilj je bio da škola postane sovjetska. A ona postaje sovjetova (onoga djačkoga sovjeta preko koga se svakodnevno ostvaruje, na koji diše kao na pluća, koja se stalno usavršavaju). Mrtva bubanja unose nešto discipline, ali uništavaju stvaralaštvo. To smo videli u užasnome, u varvarskome i nesavršenome francuskom vaspitnom sistemu koji je toliko učinio za petrificiranje ukusa i osećaja. Postiže se, u sovjetskoj školi, neka familiarnost sa nastavnicima (što je možda bilo kod jezuita, i uopšte u školama sa specifičkim ciljevima), a u isto vreme osećanje odgovornosti pred samim sobom i pred društvom, za ono što se nauči ili ne nauči.

Dakle: komuniste reformišu školu, a škola i sama ide dalje, i reformiše sama sebe. Zapušeni prozori su razvaljeni najzad, i kroz njih struji ne samo komunistički vazduh, nego i svež vazduh uopšte. Ušao je život. Škola živi. I to je najvažniji rezultat, koji nisu ni tražili.

Time, što je počelo reformisanje, i život je stupio u kolo reformatora.

Nastava kod mase.

Mase se klasno razvijaju. Uče ih da je cela istorija bila sastavljena iz marifetluka ugnjetačâ, kako da što uspešnije eksploatišu. Jasno, prosto, primamljivo kao doktrina, i daje odgovor na sva pitanja. I svako postaje posle ove nauke bonza, koji više ne sumnja, koji zna. Religije, blagočestivi i pobožni kraljevi, čedni i beskičmeni sistemi mistične filozofije, blagorodni kvijetizam i nadahnuti, pomirljivi idealizam — sve je to (kažu) bilo izmišljeno da se pažnja ugnjetavanima odvratl od glavnoga: potrebe borbe sa ugnjetačima.

Izbacuju se pravničke zavrzlame, koje ulaze u mozak da ga zaprljaju blatom neprohodnih glibova u kojima se belasaju uske spasonosne stazice paragrafa i precedenata. Izbacuju se tradicije koje neosposobljavaju za prirodno shvatanje uzvišenosti života, koji još nikada nije bio rešen, koji ima tek da se reši. Svi ideali pomeraju se iz prošlosti u budućnost, i čovječja svest postaje, nasuprot plašljivije zakonima istorijskoga fatalizma, opet centralna poluga koja arhimedovski ima da preokrene svetove. Laisser faire, laisser aller — pretrpljava brodolom, kao Robinzon.

Klasna svest smatra se kao najvažnija tekovina. Izmedju ostaloga masa se ovim uči na jedno neočekivano: solidarnost uzroka i posledice. Sve neproduktivno, neplodno prestaje biti predmet kulta. Sam pravopis upropašćen je da bi „sinovi kuvarica" mogli progledati. A kult rada i osećaj posledica, stvara lično dostojanstvo kod uzročnika. Prisustvujemo neosporno budjenju ličnoga dostojanstva kod ljudi. To je izgubljeno bilo još u Rimu, jer plemići Srednjega Veka ipak su se ponižavali pred sizerenom, pred bogom, pred crkvom, pred svecima i pred tradicijama napredne buržoazije, pred naukom i njenim pozitivističkim zakonima. U svemu je dosad bilo više otkrivanja prirodnih normi, no nametanja svojih sopstvenih.

*) Rezime prvoga dela rasprave „Kultura kod boljševika" izašao je u kalendaru *„Novo Doba"*. Ovo je rezime drugoga, srednjega dela.

Umetnost za narod.

Najšire mase dolaze do Vagnera, Betovna, van Goga. Buržoazija je bila sprovodnik kulture i narodne zemlje. Ona nije narodu davala sunčev sjaj. Ona je fabrikovala t. zv. „literaturu za narod" i „umetnost za narod". To su bli mrtvi produkti. Buržoazija je *fabrikovale* za narod ali nije stvarala.

Muzika: Krajnje vulgarna, čulna u najbrutalnijem smislu; književnost vodnjikava i plitka; slike beskrajno i puno naivne u svom vredjajućem nehromatičnom šarenilu — to se davalo narodu kao surogat umetnosti.

Sve je to bilo mrtvo od prostog razloga, što je bib *fabrikat.*

Danas sticajem okolnosti, mora se *stvarati za narod.* I to moraju stvarati stvaraoci. U nedostatku druge kulture, oni narodu iz pijeteta i iz svoje nemoći za novim daju sjajno staro, daju pravoga Vagnera, a nepreprav|janoga za pivnice. U nedostatku proletarskog pozorišta daje se dobro staro. Ali dobro. Od Grka i Lope de Vege — pa na dalje. Sve drugostepeno-buržoasko postaje izlišno. Prirodnim filtrovanje iz staroga samo najbolje. Narod nije buržoa, i ako prima šta iz buržoaske umetnosti to su najdublje stvari. Nestankom buržoaske kulture kao celine prestala je potrba za buržoasku nekulturnost koja je bila sastavni deo kulturnosti. Izlišne stvari buržoake kulture koje su bile obligatne za buržaziju, nisu obligatne za proletarijat. Boljševici čine pokušaj da nadju proleterski ritam u izražavanju. Ovi eksperimenti razvili u ukus za traženjem, ali nisu urodili plodom.

Osnovna „poreška" (po nama) „proleterskih" pesnika sva je: Izbor tema nije od isključive važnosti za psihologiju. Ti pesnici drže da treba svu klasnu psihološku obojenost istaći prekoeme, koja mora imati u sebi industrijskih ngoveštaja. Zbilja, radnici kao kulturni stvaraci donose nešto specifično: realizam sa mnogo apstraktnoga (jer ima i realizma sa mnogo skriveno čulnoga to je realizam buržoazije i t. d.). To možda dolazi od načina života, ophodjenja sa mašinama i t. d.

Apstraktna stilizovana umetnost privlači radnike. Eto jednog neočekivanog rezultata o kome nisu sanjali popularizatori. A ipak, svi se sećamo kako toliki najprostiji ljudi vole komplikovane, knjiške, teološke rasprave iz oblasti vere. Jedna vrsta apstrakcije nije preimućstvo viših civilizacija, naprotiv ona je uzidana u samom temelju i najprimitivnijih. Apstraktnost nije kulturni vrh slike koja se dugo do njega penjala, već je često jedna od osnovnih tendencija čovečanstva koje stvara.

Možda tako treba razumeti Grke, talmud, tumačenja biblije, komplikovane jeresi. Težnja najprimitivnijeg čovekovog duha da se okruži oblacima suptilne apstrakcije. Apstraktnost bi bila nešto rasno i klasno, jedna težnja a ne jedan rezultat. Možda je naša buržoaska civilizacija bila jedna borba za oslobodjenje od prevlasti apstrakcije. To je oličeno i u borbi sa crkvom. Apstrakcija, evo je — vraća se opet. Naši intelektualci sa mnogo romantičnog u sebi nisu apstraktualci kao što ih ima u najprostijem narodu.

Dakle: proletarijat ima čisto svojih osnovnih tendencija, na koje nisu obraćali pažnju jer on nije bio u kontaktu sa stvaraocima. Sredstvima proizvodnje rukovodila je buržoazija pa i produktima najneposrednijega, što bi masa sama trebala dati. Buržoazija je fabrikovala plug, krevet, viljušku, nož pa i samu dušu radnika i seljaka.

Rukovodnici Proletkulta hteli su da izvrše državni udar i u prirodi, i to pomoću najobičnijeg eksperimenta. To eksperimentisanje to nam je posledje poslednje naučne četvrti devetnaestoga veka. Nikada ranije nije se sa tolikim poverenjem išlo u eksperimenat. I radnička psihologija ima u sebi taj naučno-mašinski polet prema eksperimentu, i to je ono osnovno razmimoilaženje izmedju duha pasivne i očekujuće romantike i aktivnog, super-aktivnog nepoverenja u obične, dosadanje metode, koje je priroda dala, razvila, no u kojima je zastala.

Rukovodioci Proletkulta pokušali su da na svojim predavanjima i u svojim seminarima naglase neke crte, koje su bitne za

društvo na komunističkoj osnovi. Tako su mase uvučene, i uvlače se (po mnogobrojnim klubovima) u *direktno stvaralaštvo*. I to je jedan neočekivani rezultat. Jedno se tražilo, drugo se postiglo. *Stanislav Vinaver.*

(Svršit će se).

IZ DIJALEKTA

Ftiček v krlekti.

Ftiček, ti bi grozdje zobal,
Kad bi ti ga negdo dal!
Al ti nišče grozdja ne da —
To ti je človekov jal!

V gajbicu si zaprt, bogec,
Dok je v šumi lepe tak!
V letu vender ftiček peva,
Črleni se krvav mak...

Ti pak z gajbe vujti nemreš —
Žvrgoli ti pesma vun...
Kad več nisi celi v polju,
Vu slobodu ftikaš klun!...

Mladen Horvat.

LIKOVNE UMJETNOSTI

O karikaturi. *Povodom jedne izložbe karikatura.*

Kod nas, gdje je karikaturistička umjetnost slabo razvijena i, osim pojedinačnih slučajeva, ne prelazi granicu nepretenciozne ilustracije u periodičnim šaljivim listovima, vlada mišljenje, nesamo u široj publici i poluinteligentnim krugovima, nego i kod pojedinih kulturnih radnika na umjetničkom i literarnom polju, da je karikatura nešto posebno, što sa čistom umjetnošću nema nikakove veze. Jedni je smatraju žurnalistikom svoje vrsti, koja je za uveselenije dobroćudnog i sitog purgara; drugi opet, da je dar zlih sila za ogorčavanje bližnjega svoga. Mnogi joj daju izvjesnu ulogu u kulturnom životu, ali ju ne smatraju jednim ogrankom likovne umjetnosti.

Dok kod nas karikatura tako balansira izmedju žurnalistike i slikarstva, u velikih umjetničkih nacija razvila se ona, kao posebna grana likovne umjetnosti, do najvišeg savršenstva, vršeći uporedo s tim veliku kulturno-nacionalnu zadaću. Bez obzira na njegovo neprijateljsko držanje prema Slavenima i često neukusne ispade specijalno protiv nas, münchenski je „Simplicissimus" bio izraz najoštrije, najduhovitije i najumjetničkije kritike literarnih njemačkih krugova.

I ako se karikatura često, kao sredstvo političke i socijalne borbe, metamorfozirala u ovo, čime je smatraju neupućeni, ona je ostala u stalnoj vezi sa umjetnošću. Razumije se, da je ovdje riječ o karikaturi, koja ima umjetničke pretenzije. Sa više ili manje subjektivnog osjećanja i gledanja. Temelj i inspiracija karikatura je u posmatranju prirode. Samo izncšenje komičnih crta sa izvjesnom tendencijom poseban je talenat, koji bi se manifestirao na ma koji način, da taj karikaturist nije po svojem najunutrašnjijem nagnuću upravo slikar.

Ne govoreći o ulozi karikature u svakodnevnoj političkoj i kulturnoj borbi u svim vremenima i nacijama, ona nesamo ito bijaše umjetnički izraz čisto slikarske fantazije, nego u slučajevima mnogih velikih karikaturista bijaše posljednja riječ njihovog umjetničkog razvoja.

I upravo u djelima i stvaranju ih umjetnika ne može se odrediti granica iznedju njihovog čisto slikarskog i karikaturističkog stvaranja. Taj je slučaj naročito interesantan u djelima francuskih i njemačkih karikaturista, kod kojih je karikatura dostigla najviši stepen umjetničkog razvoja.

Španjolac Francesko Goya, koj je, kako je poznato, veliki slikar i crtač, imade djela, koja su po svom karakteru i osebujnosi izraza čisto karikaturalna i groteskna, dok naprotiv karikature u boji i crteži Honoré Dauriera, oca moderne karikature, djeluju kao slike savršenim crtežem i karakterističnim kolorom.

Diabolični Félicien Rops sa svojim bakropisima, izradjenima najsavršenijim tehničkim sredstvima i virtuozitetom modernog grafičara, ulazi u oblast čiste karikature.

Nije li Toulouse Lautrec ajtipičniji reprezentant moderne karikature a svojim sjajnim crtežima, u kojima nam jedim potezom igle na bakrenoj ploči, jednom jdinom lapidarnom i karakterističnom linijom crtežu noćne kćeri dočarava atmosferu noćnogživota Pariza? Isto ovo može se reći i o Léandreu, koji je svojim korektnim, upravo akademskim crtežima ovjekovječio jednu literarnu umjetničku generaciju. U karikaturiste i tača Foraina uzalud

ćemo tražiti,, gdje prestaje umjetnik crtač, a gdje počima karikaturist. I najjači savremeni francuski karikaturist, prijatelj pokojnog A. G. Matoša, Rouveyre, dao je nekoliko knjiga i albuma karikatura i crteža, koji po tančini psiholoških opservacija i snazi grafičkog izraza spadaju medju najjača djela moderne umjetnosti uopće.

Za modernu francusku karikaturu Daumier je ono, što je Gogolj za rusku književnost docnijih generacija, i u svim djelima karikaturista kasnijih generacija očit je utjecaj toga velikog smijača.

Govoreći o karikaturi francuskoj, nemoguće je ne povući paralelu izmedju francuskih i njemačkih karikaturista. Dok su Francuzi ironijski i umjetničkim shvatanjem i obradbom čisti impresionisti, dostigavši u izrazu i karakterizaciji najvišu lapidarnost, Nijemci su sarkastični i u umjetničkoj obradbi naginju dekorativnosti i stilizovanju. Francuzi, u težnji da izraze izvjesni psihološki momenat, koji je često iznesen jednim sitnim detaljem ili linijom, ignorišu ostale, za karakteristiku toga predmeta manje važne detalje. Nijemci opet u svojoj epskoj, često puta pretjeranoj stilizovanosti, obraćajući veću pažnju vanjskim dekorativnim efektima, podjednako izradjuju i stilizuju sve detalje. Francuzi se smiju, Nijemci pričaju.

Najizrazitiji njemački karikaturist je Olaf Gulbranson, kod koga je ujedno najglavnija karakteristika ono stilizovanje. Unatoč toj njegovoj stilizovanosti, to su ujedno i najimpresivnije njemačke karikature, gdje se očituje vanredno poznavanje prirode. Jer samo umjetnik, koji je prirodu i čovjeka posmatrao i upoznao u svim mogućim pokretima, može da dodje do onakove sinteze crtačkog studija.

Iako nije tako profinjen kao crtač i mnogo je literarniji nego Gulbranson, po sarkazmu i groteskosti jači je T. T. Heine. Uz pokojnog Wilkea, čisto dekorativnog i vanrednog crtača seljačkih i purgarskih tipova E. Thönya, najdublji je Posein, suptilni crtač patoloških tipova i degenerika. U ovu bih grupu mogao ubrojiti i Kubina, čudesnog crtača, i groteskog Barlacha. Utjecaj francuskih karikaturista mnogo se opaža kod jednog od najboljih njemačkih karikaturista, A. Weisgerbera, koji je u svjetskom ratu poginuo.

Nabacivši ovdje tek nekoliko imena, govorio sam samo o takovim umjetnicima,koji su poznati kao karikaturiste, ali čije karikature po tehničkoj dotjeranosti i intenzivnom studiranju prirode spadaju u prvoklasna djela grafičke umjetnosti.

Svi su ovi karikaturiste u isto tolikoj mjeri i dobri slikari, jer u samoj karikaturi sadržani su svi elementi jedne slike. I linija, i kompozicija i boja, pa čak i tamo, gdje boje kao takove i nema. Ima karikatura, gdje je samom linijom postignut tako savršen izraz ili forma, te nam upravo sugeriše boju. Kod takovih karikatura sama boja igra sekundarnu ulogu. Kao što je karikatura po svojoj tendenciji eliminiranja suvišnih detalja, a potenciranja karakterističnih, produkt više fantazije nego oka, koje je upravo preopterećeno suvišnim detaljima, tako i najbolje karikature nastaju bez prisutnosti modela. Naročito ako je karikaturista dulje vremena živio sa predmetom karikature, onda se u fantaziji karikaturiste iskristalizuje čisto duševnim okom gledani lik, bez fizičkih i nebitnih detalja. Tako nastaju djela, koja nam najjednostavnijim tehničkim sredstvima i čudesnom imaginarnom snagom dočaravaju ljude sa njihovim najskrivenijim i najtajnijim osebinama.

Upravo ta jednostavnost vanjskog izraza daje povoda mnogim amaterima, da se bave karikaturom. Imajući samo eventualni smisao za karakteristično i usvojivši maniru kojega majstora, oni nemaju najvažnije, bez čega se ne može ni zamisliti dobar karikaturista. Oni nemaju slikarskog i crtačkog znanja. Jer iako je za karikaturistu potreban poseban talenat, nitko to ne može postati bez studiranja života i prirode, često u mnogo većoj mjeri, no što bi trebao sam slikar. *Petar Križanić.*

OCJENE I PRIKAZI

Hermann Wendel: Aus dem südslavischen Risorgimento. (Verlag Friedrich Andreas Perthes A.-G. Gotha 1921.).

G. Hermann Wendel, nemački publicista i književnik, bivši poslanik socijalističke većine u nemačkom Rajhstagu, uzeo je već nekoliko godina za zadaću da upoznava nemačku, a po tom i evropsku javnost o nama, Jugoslavenima. Još za vreme rata, kada je mržnja na nas u Nemačkoj slavila orgije, posle izdajničkog prepada Bugara, koji je u Nemačkoj bio za-

nosno pozdravljen, mi smo u ropstvu sa naslađom čitali smelu polemiku g. Wendela sa bugarskim poslanikom u Berlinu, Rizovom u obranu naših prava na južnu Srbiju i u obranu progonjenih Srba. Kada su posle ruske revolucije naše težnje za slobodom vidno ojačale, g. Wendel je bio onaj koji ih je svetu dojavljivao i verno uz nas stajao. I nije to bila samo površna politička rabota. G. Wendel se bacio naučnim marom na proučavanje naših pitanja, ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i etničkih, putovao više puta našim krajevima, naučio lepo naš jezik i kao plod toga rada izdao knjige: „Süd- und osteuropäische Fragen", „Aus und über Südslawien"; „Aus dem südslawischen Risorgimento", i mnoge članke razasuo po nemačkim revijama i dnevnicima (naročito po „Frankfurter Zeitungu"). U svojim delima dotaknuo se g. Wendel svih naših pitanja, a naročito ističe političko i kulturno značenje jugoslavenske nacionalne misli, u kojoj vidi jedinu budućnost Srba, kao i Hrvata i Slovenaca.

U najnovijem svom delu gosp. Wendel je obradio neka najmarkatnija lica naše kulturne i političke istorije, uzevši ih kao nosioce različitih etapa i faza naše obnove, koja počinje pred sto godina, a svršava istom oslobodjenjem. Kod Srba je uzeo Dositeja, Svetozara Markovića i pokret Omladine, kod Hrvata Gaja i Štrosmajera, a kod Slovenaca Kreka. Budući da g. Wendel jugoslavenski Risorgimento uzima posve sintetički, sa ciljem da istakne što više jedinstvenost pojava, a ne njihovu razrožnost, čini nam se da nije ni mogao napraviti bolji izbor, osim da je još pridodao ovoj galeriji i Skerlića. Jer, i ako ima kod sva tri naša plemena, osim ovih, još licâ koja važe kao pioniri našeg razvoja, kao n. pr. Vuk, Starčević, Prešern, i t. d., njihov uticaj razvijao se svesno više u pravcu partikularizama, nego unitarstva, ma da je konačno i taj rad silom ideje ušao u kolotečinu jugoslavenstva, i danas smo svi njegovi baštinici. G. Wendel nije, medjutim, previdio ni te pojave, nego je u pozitivnijim celinama pružio najznačajnije crte i takovih negativnijih (u smislu jugoslavenskog nacionalizma!) pojava, osvetljujući uopšte čitavu atmosferu, u kojoj se je pojedino lice kretalo, živim prikazivanjem okoline, razdoblja, prešasnika, vanjskih uticaja i t. d. Posve naravski, g. Wendel nije ni išao za tim da otkrije nešto novo u životu i radu spomenutih ljudi, što je posao domaćih istraživača. Zasluga g. Wendela je, da je nemačkoj i evropskoj publici na jednom od svetskih jezika pružio knjigu, koja će joj kazati da „i na našem nebu ima zvezda", kao i to, što je, primivši savesno sav razbacani materijal o svom predmetu, uspeo da ga sintetizira u šest zaokruženih i preglednih portreta i studija jednog razdoblja, koje, tako cjelovite i pregledne, imaju i za nas neosporivu vrednost priručne i korisne knjige, jer slične o tom predmetu mi na našem jeziku nemamo.

G. Wendel se u svojoj knjizi pokazuje isto tako savesnim naučnim radnikom, kao i čovekom ukusa i stila. On neće radi forme ili radi fantazije da zabašuri činjenicu, ali će tu činjenicu u što lepše ruho da odene; neće je izneti suhu i mrtvu, već će joj naročitim smislom podati životni okvir, iznašanjem zanimljivih detalja sačinjavati će za nemačkog čitaoca pravi čar knjige, jer će on istom preko njih ući u naš život i moći da sebi predoči konture predmeta o kojemu čita. Zanimljivo je, da g. Wendel — autor jedne čitave knjige o liričaru Heineu! — pokazuje naročito razumevanje, ne samo za kulturna, nego i za čisto literarna i estetska pitanja, na koja nailazi u obradjivanju svog predmeta. Još prije ove knjige, on je napisao jedan esej o Preradoviću, i prati pomno svu našu lepu knjigu, pa i najmoderniju. Istaknuti je vredno još široki pogled i potpunu kulturnu objektivnost g. Wendela, koji — kao uvereni socijalist, — piše tako zanosno o katoličkom biskupu Štrosmajeru i katoličkom svećeniku Kreku, jednom od vodja katoličkog pokreta u Sloveniji, s kojim su politički prijatelji g. Wendela u najžešćoj borbi. *nb.*

Niko Bartulović: *Ivanjski krijesovi.* (Novele). Zagreb 1920. Izd. „Tipografija".

Imadu dvije tri novele u ovoj zbirci g. Bartulovića koje su uzete iz „bodulskoga" života i koje su, možebiti, samo onom potpuno pristupne i razumljive, tko taj život poznaje i tko je medju našim „bodulima" živio. (Mi u Dalmaciji nazivamo „bodulima" stanovnike naših otoka). Ne što ove novele ne bi imale jedne općenite, ljudske crte — nego što su one pune nekih sitnih detalja i nekih posebnih karakteristika, koje apsolutno valja dobro poznavati, da se čitalac uzmogne uživiti u psihu ovih ljudi. Bijeni jugovinom, prženi suncem, uvijek pred otvorenom pučinom, više praznovjerni nego pobožni, radini do iscrpivosti, krčeći kišovito tlo u kome raste samo loza i maslina, il kmetovi il gazde, vječno u strepnji pred nevremenom, koje im uništava ljetinu i koje im nebo šalje rad ovog ili onog neokajanog zla i grijeha, pod uplivom crkvenih tradicija i davno prenešene, zakržljale prekomorske kulture, plahi dok služe, žustri dok rade, uznositi u gazdinstvu, strastveni u afektu, duboki u osjećaju, filistri u društvenim vezama... Ovakovi su tipovi g. Bartulovićevih novela — i to oni glavni, najistinitiji, najbolje ocrtani. — Svi su oni produkt svoga milijea i života i odgoja — svi oni osjećaju, žive i stradaju baš radi toga što su na onoj zemlji rodjeni i onim vjetrom bijeni. Njihova tragika izvire iz njihove okoline, više nego iz velikih humanih koflikata ili borba, više nego iz sveopćih osjećaja i neutaživih poriva. Tako rekuć nekakvi filistarski razlozi, urodjeno praznovjerje, ili prirodjena umišljenost vode ove ljude do katastrofe, do proigranja svoga srca i života.

*

Tako *Visko Sila* stradava na jednoj sitnoj tradiciji, koja je prekinuta iz jednog slučajnog hira njegova gazde šjor Bepa. G. Bartulović ne spominje zašto baš mali Visko nije počašćen objedom od svog krizmenog kuma. Al ovaj nesudjeni objed poremeti čitavi udes maloga Viska. Iz njega se razvi značaj Viskov — rad njega razuzda se u Viskovu srcu prkos i mržnja — po njemu razdor, neuvažena ljubav i napokon bijeg u tudjinu. I tko zna šta znači za kmetovskog sina sjedjeti za trpezom svoga gazde, taj će naći u ovom tipu g. Bartulovića živog i istinitog čovjeka, taj će razumjeti ono Viskovo ojadjeno srce, koje više ne nalazi mira u životu. Lijepo je ocrtano u ovom nasilnom, neslomivom i prkosnom momku njegovo nježno osjećanje prama sestri Anici. Ili kako to veli auktor „slabost". Jer kod Viska Sile svako je mekše čuvstvo dokaz slabosti. A on je jak — on je *sila*. Tako ga je ublažila i ljubav za Katu, sluškinju njegovih gospodara. Rad nje je on slomio svoj prkos — zatomio svoju mržnju — utažio svoj bijes, pa nakon toliko vremena uzimlje motiku i ide da obradjuje prokletu gazdinu zemlju, onu istu zemlju, koju će domalo, u nanovo razbješnjeloj mržnji i prkosu, opustošiti i uništiti.

*

Dvije žestoke oluje haraju u noveli „*Paklena*". Velika i strašna „nevera" sa vjetrom i tučom, koja pohara sve do zadnjeg lišća na maslini i do najmanjeg zrnca na lozi i ogromni i surovi huragan praznovjerne strasti koji se obara na umišljenog krivca, što samotan živi u svojoj pitomoj uvali, u naručaju sunca i samoće, mora i jugovine. Taj krivac je neki *višćun* (vještac), čarobnjak, sotona. On dozivlje oluju, on šalje grom, on uriče. Tko s njim opći, taj je kao i on. G. Bartulović u ovoj noveli razotkriva svu gomilu bodulskih duša, koje žive u neiskorjenjivom praznovjerju. Ovdje vidimo nemoćno njihovo naprezanje da obrane svoju znojem i krvlju obradjenu zemlju od propasti. I pošto je fizička moć njihova premalena, bacaju se u naručaj slijepog sujevjerja i razuzdanog fanatizma.

*

Najljepše je uspio g. Bartuloviću tip *Mare Danice*, lijepe bodulke, koja ohola i uznosita hoće samo sudca za muža, koja prezire odanog joj „butigijera", koja hoće da ju se ljubi rad nje, a ne rad prćije, koja misli, da ju sve voli i želi. I kad se izgubi zadnja nada, da bi se ikad mogla udati, onda se gubi i ravnotežje njezine isprazne duše. Na stotine i stotine takvih djevojaka žive u našim dalmatinskim gradićima i više nego jedna, koja ne može da se pomiri s udesom, ostaje iz ispraznosti usidjelicom... Koliko ih samo ja poznam! G. Bartulović je dobro ocrtao i sav onaj filistarski ambijenat sa svim svojim sitnim ambicijama, uskim pogledima i mizernim dušicama. Napose moram ovdje istaknuti Marinu ivandanjsku noć. Tu je g. Bartulović stvorio nekoliko stranica, koje su od neodoljive snage, pune istinske poezije i umjetničke zrelosti.

*

Ostale novele zaostaju daleko za ovim trima. Možda je još samo *Plava* koja bi, uza svu raštrkanost i psihološke nedosljednosti, mogla da se s njima uporedo stavi. *Lisztova rapsodija* nije bez banalnosti. *Posljedna želja* je vrlo blijeda i površna i g. Bartulović mogao je naći mnogo jačih poteza i potresnijih raspoloženja, da nam ovaj dogodjaj prikaže. *Dva saputnika* to je sasma običan novinarski feljton, kakovih smo čitali na stotine za vrijeme i poslije rata.

*

G. Bartulović pripovijeda lijepo i jednostavno. Katkad je malko preobičan u izrazu, fraza mu je često neizgladjena, nabačena, zanemarena, opisi više puta izvještačeni, usiljeni, neprirodni. Al u glavnom njegovo je pero vješto, njegovo je oko oko dobra posmatrača, a njegova umjetnost bez poze i prazne naprave. Najviše što mu zamjeram, to je ona neka hladnoća, kojom promatra i opisuje svoje ljude i dogodjaje. Malo više topline sa njegove strane, držalo bi življom simpatiju za njegov svijet...

*

Ivanjski krijesovi su štampani dosta neukusno. Samo naslovni list, koji je crtao g. *Radovan Tommaseo*, zaslužuje da se spomene. Ležerna, okretna figura kao da rasiplje krijesnice kroz vedrinu ivandanjske noći... Vrlo, vrlo lijepo! *m. b.*

BILJEŠKE

Iz redakcije. Ovim brojem preuzeli su redakciju „Kritike" gg. *Milan Begović* i *Ljubo Wiesner*. Ako je list i zbog toga nešto okasnio, molimo naše štovane pretplatnike, da nas izvinu. Novi su urednici preuzeli redakciju u zadnji čas i nisu mogli na vrijeme stupiti u vezu sa gg. saradnicima i dobiti njihove priloge. Do danas medjutim obećao nam je veliki broj ponajboljih jugoslavenskih književnika svoju saradnju i mi se nadamo, da će „Kritika" odsele i kvalitetom književnih radova i redovnošću izlaženja zadovoljiti pretplatnike, kao i uopće publiku, koja ju čita.

K članku g. Karla Häuslera. „Kritika" će otkad dokad rado publicirati priloge koji se bave i socijalno-političkim problemima. Naravno ti prilozi ne smiju imati stranačkog ili polemičkog obilježja, naprotiv oni će morati visoko stati nad jednim običnim publicističkim niveau-om i držati se daleko od svega, što bi im oduzelo književnu i umjetničku vrijednost. Isto tako „Kritika" je spremna donijeti i članke, koji eventualno pobijaju mišljenja, koja ističu gore spomenuti prilozi, samo se i auktori ovih protivnih mišljenja moraju držati istih umjetničkih principa. To znači naš list bavit će se političkim i socijalnim problemima, ali samo u toliko u koliko oni stoje u odnosu sa nacionalnom kulturom. „Kritika" želi da ostane samo umjetnička revija. Ona ima samo jedan cilj: procvat i napredak jugoslavenske kulture.

Umjetničke izložbe. U posljednje vrijeme priredili su razni umjetnici svoje posebne izložbe u Zagrebu i u provinciji. U februaru bila je ovdje izložba *Vladimira Becića*. Koncem marta u umjetničkom paviljonu izložio je svoje starije i nove radnje g. *Mirko Rački*. Početkom aprila iznesoše svoje umjetničke dojmove sa puta po Španiji gg. *Stojan Aralica* i *Zlatko Šulentić*. Kako čujemo, priredjuje još tijekom ovog mjeseca u Zagrebu g. *Emanuel Vidović* svoju kolektivnu izložbu. Nedavno je g. *Marin Studin* priredio izložbu svojih novih radova u Splitu i u Kaštelima. Naš će se list u posebnim člancima osvrnuti na ove izložbe.

Rosandićeva monografija. Nakladom „Jugoslavenske galerije umjetnina" (Dr. P. Mitrović) izašla je vrlo raskošno opremljena monografija „Rosandić", koja donosi reprodukcije svih radnja ovog našeg odličnog umjetnika. Predgovor je iz pera pjesnika Augustina Ujevića. Cijena 200 kruna. Mi ćemo se u jednom od budućih brojeva osvrnuti na ovo prekrasno izdanje.

Srpski Književni Glasnik. Pred nama leži već nekoliko brojeva ovog najodličnijeg jugoslavenskog književnog lista, koji je jesenas nakon odulje stanke uskrsnuo na novi život. Na čelu „Glasnika" stoje gg. Bogdan Popović i Slobodan Jovanović i redaktor g. Vojislav M. Jovanović. Ovaj list je odmah zaokupio oko sebe sve što je najotmenije na peru u našoj otadžbini i istodobno otvorio svoje stupce mladjim književnicima i tako postao najvjernije ogledalo naše savremene knjige. Preporučamo svim našim saradnicima, da saradjuju i u „Glasniku", a čitateljima, da ga čitaju, šire i podupiru.

„Na rubu" *dnevnik jedne tragedije.* Ovo djelo našeg saradnika g. Dragana Bublića, koje je izašlo pred par mjeseci i našlo na sveopće priznanje, doživjet će doskora svoje drugo izdanje. Istodobno izaći će i na njemačkom jeziku.

Pozorišna biblioteka. Prije malo vremena počela je izlaziti u Zagrebu „Pozorišna biblioteka", koja će sustavno donositi najbolja dramatska djela domaće i strane književnosti. Dosada su izašla nakladom „Pozorišne biblioteke" ova djela: *Milan Begović:* „Male komedije" i *Maksim Gorki:* „Na dnu života".

Gledališka knjižnica. Uprava „Narodnega Gledališča" u Ljubljani počela je izdavati u redakciji g. Fridrika Jurančića „Gledališku knjižnicu". Dosada smo primili prvi svezak: „Revizor" *N. V. Gogolja* u prijevodu Ivana Prijatelja. Izdanje je vrlo ukusno, sa predgovorom, pjesnikovim portretom i dvije Gogoljeve ilustrativne skice.

Svjetski Pregled. Ovaj mjesec počela je izlaziti u Beogradu revija „Svjetski Pregled". Direktor g. Momir Nikolić, a redaktor g. Siniša Kordić. Prvi broj je izašao ovih dana sa raznovrsnim sadržajem iz svih grana znanja, umijeća ne mimoilazeći ni socijalna, privredna i politička pitanja.

POLEMIKA

Dugovi i naplatci.

Plagijati iznose se kadikad u književnosti matematički još seljacima, dok naši novi književni provincijalci idu koji put i s crvenim prslukom u red velegrađana: ne možete često ni s jednog kraja da ih dobro uhvatite. Ja ću međutim da udarim malacko po prstima jednog našeg provincijalca koji ulicom ide još širokom vrpcom neprikosnovenog malograđana: na tri kilometra za mene je lako da ga prepoznam. On se poduže literarno zove Nikola Polić. Za njegovu tanku i smirenu liriku, imao sam koji put osjećaj priznanja, ali u njegovoj novoj razbucanoj prozi otkrivam tragove nedopuštenog književnog posizanja, pa nemam i za nju tu istu lakoću priznanja. Za stolom mogao sam, koji put da mu ustupim dobre volje kakav bačeni kalambur ili senteciju, bez dopuštenja ne mogu da mu pustim na slobodno pasanje i cijelu jednu knjigu. Ako i jest istina da se knjige, kao konobaru kave, i ne moraju plaćati po moralu jedne više humanosti upravo knjižaru, moraju se nedvojbeno zato plaćati autoru. Ko ovaj tribut dugovanja ne plaća autoru, ne plaća ni tribut dugovanja svojoj u stvaranju mogućoj ljepoti, i ne plaćajući sebi ove redovne danke ostaje da se vječno duguje drugima. Tako laureatus posljednjih bojemskih drugova možda još nema dugova u novcu, ali u prvoj književnoj mladosti ima rdavih dugova u literaturi. Svome učitelju Matošu, duguje kesu sitne monete, koju rasiplje nespretnošću malih rentijera i koju još nije do kraja ispraznio: po toj valuti Dučić je snob, i ako niste znali, čoškast; Montaigne je kao domaći pladanj, čiča, i da čiča ne ostane bez druga, postaje čiča i Emerson, sa pravima da postane čiča, razumije se, i Tolstoj. Tako u provincijskoj čičariji ove sardanapalske erudicije od neke četrdeset i sedme ruke, kao kod drugarske čaše, sve stoji, koji put, obiteljski zajedno: Jan Hus pod ruku s Lenjinom, Radić u razgovoru s Bogumilima i futuristi u paradi sa stolovima... Meni duguje što sam mu pred osam godina usred općeg pentanja i neznanja otkrio brata i učinio živim za naše pokoljenje, i možda i ne posljednje. Ali taj dug ne malen, a zlo promišljen, mogao je od mene da prođe i svojevoljno neopažen, da taj dug nije imao — vidi vraga — da mene vjerovnika, po jednom obrtu loših računa, opteret još i za kamate.

Na Rijeci se štampala 1913 moja poveća studija o Janku Poliću Kamovu i ta studija koja nije za mene danas ni formom ni sadržinom savršena, donijela mi je ipak u svoje vrijeme od stotinu bolesti, jedno moralno ozdravljenje, dok je našoj omladini, od stotinu čitanja, donijela koji put jedno moralno oboljenje. Posljednji koji je od nje obolio, jest brat toga meni i odviše pokojnoga Polića Kamova, njegov humoristički antipod Polić Nikola, koji u poznatoj maniji literarnih poziranja zna od dobrih knjiga da stvara često đave čičarije i od dobrih dugova marginalske neke sitnarije. Naprama svome bratu stoji kao glava jedne žigice naprama panju jednoga stabla, i koliko je prvi gorio i onda kada se je na oko gasio, toliko ovaj drugi vječno tinja i onda kada na oko gori, kao vreća od suhoga ševara. Koliko je amo tamo lijepa bila njegova arkadija sa tišinama sela, livada i dimnjaka, toliko je lažnija retorika njegovih transa, iza kojih redovno stoji jedna sakrivena kutija od čokolade. Ja još danas ne mogu zaboraviti jedno njegovo *Srce* posvećeno A. G. Matošu, koje je u veljači 1914 došlo do mene i koje se još danas nalazi sa nekim stvarima kod nekih *Srpskih Novina* u Beogradu. To se je *Srce* drobilo u vodi autentične primorske marmelade u koje nikako, dabogme, niju moglo da ude srce Matoševo, i ja još u životu nisam vidio jedan sladunjaviji smocking, u koji je imalo da se

obuče jedno ranjavije srce. Skromni početnik proznih trililada, nije zaista nikad uspio da dade jednu stranicu jedre kritičke proze, i sedam je godina trebalo dobroga zrenja da dođe i do moje knjige, pa da ovih dana dade i o bratu neki pokušaj rekao bih ogleda — kada ogledi ne bi bili isto tako solidna pitanja, kao pitanja soneta, kipova ili dobrih drama... Kako rekoh, on je dao jedan takav ogled u ovome listu o Lirici Janka Polića Kamova — br. 1 i 2 — i taj je ogled ušao potpunim nerazumevanjem novinarskog prvog njegovog urednika. Neko je za tu pisaniju u kavani kazao, da je stvorena u znoju lica svoga, ali to se je lice, moram reći, ispeklo najprije kod moga ognjišta. Ta dugačka filastroka teško nanizanih fraza jeste jedna dugačka i ružna parafraza moje busijski okradene knjige iz 1913 i mnogi su to već prije opazili. Ali kako je te knjige oduže vremena nestalo u prometu, a ja joj ne dajem još drugoga izdanja, Nikola Polić je i sa mojim odsustvom imao iluziju potpunog književnog gospodara položaja, i on je od toga tuđega sukna pokušao na sebe da navuče odijelo — ohibò! — i rasrđenog suca. Ne samo da u cijelom tom iskrpanom kroju nema jednoga utiska, koji kod mene nije davno i bolje iznesen, nego su i sva obična mjesta loša prepričavanja mojih i sve je opće uzimanje od moga. Za pjesnika Isušene kaljuže i Psovke, ja sam, na primjer, kazao poslije poduže analize, da je svojim radom i životom „ličio na tuđinca među domaćim ljudima“ (IV p.) a ovaj brzonogi našinac to opetuje bez predomišljanja: „kao da nije bio pripadnik plemena S. H. S.“ Povodom jedne njegove od najljepših pjesama, Ridanje bludnice, ja sam kazao da je njegova opća simpatija za bludnice raskoljnikovska, otuda što ih je on volio „radi skitalačkog i stradalačkog njihovog života, radi isključenja iz društva sitih, radi njihovih svojih bolova — jer *su mu one bile sestre*“ (str. 51), a ovaj zadocnjeli interpretator sa očima otraga, gramofonički to opetuje kod iste pjesme ovako: „Braća, čudna, čudna braća“. Ja kažem za svoje vrijeme, da je njegova lirika bila izvanredna reakcija na cijelu našu nedinamičku liriku (pog. II. i III.), a ovaj raznosač tuđih valuta, prenosi te novce u današnje vrijeme i veli mudrački, da je lirika Janka Polića Kamova reakcija i negacija cijele današnje lirike. Ništa manje od običnih mjesta, nisu prošli ni moji citati: dvije trećine od mene su osvjetljeni i iznesen, od drugih učinjena je bogunemila pornografska nakarada. Ali to je možda stvar ukusa, ali nije vjerovatno stvar ukusa uzimati tuđe utiske i prenositi ih tuđim riječima, nego je primjer prave istančanije književne krađe. „Opijahu i opajahu“ nisu druge nego moje riječi; „pritajenim orkanom i razbješnjelim valovima“, nisu druge nego moje slike(1). „Do smješnosti katkad subjektivan“, nije nego moje upozorenje(2). Da ga je „Marjanović jedini bez viclanja primio u ono vrijeme“, ja sam to već malo bolje iznio(3). „Bez doma bez domovine; bez ičesa“, to je moj ovdje razvodnjen stil, moje riječi i moje staro ogorčenje(4). Marš je rečenica isti. Ja velim: „srušivši spone stiha“ (p. IV.), a moj sljedbenik opetuje: „srušivši arhitekturu stiha“. Bilo bi šta da se iznese, kad bi sve htjelo da se nabroji. Cijelu studiju ja pišem i u ognjici, harmonijski, sa redom, i na jednom mjestu toplijeg zanosa, ja govorim o Kamovljevoj lirici ovako: „njegove su pjesme burne, krvave, zadahtane, pune krikova i žmaraka; u ovoj poeziji burno kuca jedan žestok težak puls; bije iz nje vatruština, omama; opija nas divljinom svojom, zapljuskuje nas talasima duše; jaka je, šumna je, mamurna je, pijana je“(5)... Moj loši sljedbenik naprečac to opetuje ovako: „Vikao je, urlao, zaglušno, nenaštimano, pjevao, bančio i strahovao“. Ali dok sam mu ja donio lice i obličje brata, po kome je on pokušao čak da packa, ne poznavajući mu kao književni protivurječnik još jedne linije, on meni u cijeloj litiji tih filastročkih vodenih pjevanja, ne nosi ni jednog spomena o knjizi, jer je najbolje perje iz te knjige odnio. Po mentalitetu svih drvenjaka, koji kriju samo predmete i vrijeme kada kradu, ne okolnosti, rlječi i kretnje, koje odaju, ovaj žongler pod kapom gnoma, krije predmet svoje krađe i ondje gdje bi kao čovjek trebao pustiti da se vidi. I najočigledniji zločinac može da zblene suca jednim trenutkom slijepe hrabrosti, ali naš mali književni griješnik nema duše za kuražne gestove, čak ni za obične. On spominje u Bibliografiji J. P. Kamova

(1) pog. II. i III.
(2) pog. II.
(3) pog. XI.
(4) pog. VIII. i XII.
(5) s. 20.

sve njegove radnje, čak i one koje je našao nanizane kod mene, on spominje i *Časkanja*, koja su u knjizi došla *samo od mene*, on spominje sve izgubljene pokojnikove stvari, samo ne spominje već nestalu studiju o pokojniku. Avaj, ovaj loši bratski pojac, spominje čak i novelu *Stjenicu*, ali ne spominje opet moju knjigu u kojoj je ta *Stjenica* izašla, *nego spominje Marjanović Jug, 1912, u kome Stjenica nije nikad izašla!* Vjerovatno, jer moju knjigu nije od početka do kraja idejno i stilski odviše živo i očigledno upotrebio, ovom je šaljivčini ne što odviše ta knjiga smetala — kako pored nje da sakrije i svoje produžene prste? Ali da je imao prisutnosti duha i pored nje da diše svojim plućima, ja bih mu bio pružio i ruku; u ovom slučaju, ja sam prisiljen da mu dadem samo nogu — radi izravnanja ovog poremećenog bilansa. Ali krađa ove šarene vrste ne bi bila toliko zanimljiva, da nije isto toliko drska. Na jednom mjestu, ovaj sitni pobirač tuđih ostataka, kao da nije dovoljno svojim poslom zadovoljan, diže još i paunski glavu: „svoje stihove nije uzajmio, kako bi htio g. Čerina, od Walta Whitmana; isto tako suvišno je tražiti izvor te poezije kod talijanskih futurista . . .“ Vidi davla, ja sam još i korigiran. Od svega toga, dabogme, nema ništa. Čovjek koji je u opačini, ima potrebu da opačinu ili vikom ili ma čime odstrani, ali u ovoga je poletarca slabi trk i žensko je deranje. Mislim čak da i njegove transitorne anomalije, dolaze od njegove provizorno pokvarene bubnjače. Na strani 28, ja govorim za Kamova, da je „u pogledu oblika, širine i raspojasnosti psalmskog slobodnog stiha imao sa W. Whitmanom mnogo srodna“, i pored toga dolazi odmah bilješka, u kojoj naročito kažem, da se po ničemu ne žna je li Kamov toga pjesnika poznavao. Za futuriste, ništa manje, imao sam čak tu osamljenu ludost da ga sa više dokazivanja pozdravim *kao njihovog preteču*(1), u ono doba, kad su futuristi — i ja sa njima — prolazili kod nas kao budale i ludaci.

Sumnjam da je kada lirik Nikola Polić, bio u dilemi da postane budala, prije nego što postane parveni.

Vladimir Čerina.

(1) s. 39, 40, 41, 42, 43.

KAJIŠARSKA POSLA.

Osim neohelenista i neoromantika imademo u posljednje vrijeme i najnoviju književnu struju: *neotesance*, u koju potonju spada i gosp. Vladimir Čerina.

Što se tiče mojih navodnihplagijata, ne bih uopće odgovarao, ali gosp. Čerina u svojem napadaju na moju osobu prekoračio je granicu dopustivoga. Čitav je napadaj, najzad, tek jedan izraz povrijedjene lične taštine.

Uostalom, da se osvrnem malo i na „plagijate“. Gosp. Čerina mora najprije znati, da je moj rukopis *„Lirika J. P. K-va“* napisan tek radi moje lične zabave, radi mog zadovoljstva, bez ikakvih pretenzija da bude štampan. Ako je ušao u prva dva broja *„Kritike“*, odgovoran je za to bivši odgovorni urednik. Ako gosp. Čerina misli, da sam se ja hotice služio njegovom studijom, onda se on vara. Taj je moj članak napisan g. 1920. i gosp. Čerini stoje na uvid knjige *„Ištipana hartija“* i *„Psovka“*, u kojima su mojom rukom napisana marginalia, koja su kasnije sabrana u taj takozvani članak *„Lirika J. P. Kamova“*. Ako ima sličnih izraza, riječi, pa i čitavih fraza, to još nije nipošto plagijat. Takvi su „plagijati“ vrlo česti, pogotovo u muzici. Baudelaire priznaje sam u jednom pismu da je nehotice „plagirao“ *čitave fraze* od Poe-a. (Vidi: *Guido Muoni: Profili — Carlo Baudelaire.* Genova 1914., strana 19.). Naravski, ne smatram sebe Baudelaire-om, kao ni gosp. Čerinu Poe-om. Naposljetku, o lirici J. P. K-va ne može se — poslije knjige gosp. Čerine — ništa specifično nova reći. Jedino to naglašavam i nalažem gosp. Čerini, da moja marginalia o J. P. K-vu nisu nipošto bila furtimaški i nepošteno — proračanano sastavljena. Onaj moj pasus o W. Whitmanu — ako stoje navodi gosp. Čerine — rado i lojalno povlačim.

Ovo moje krivo mišljenje dokazom je, kako je knjiga gosp. Čerine bila daleka kod sastavljanja mojih marginalia o. J. P. K-vu.

Gosp. Čerini nije bilo toliko stalo, da dokaže moje plagijate, koliko do toga, da desavuira moju književnu ličnost i da dadne maha svojim stilističkim vježbama. Svaka je njegova proza, šta više i svako privatno pismo napisano samo radi stila. On je zlatousti — u obrnutom smislu.

Ni po jada, da je on svoje dugove zatražio od mene poput poštenog vjerovnika. Nego, on se prekobacio, te u *sporednim* momentima svog napadaja traži od mene — poput Šajloka — nedopustive, nepoštene, *kajišarske* kamate. On traži ne jednu, nego tri puta po tri funte mesa. Proglašava *mene* pozerom, šarlatanom, jednom riječi hohštaplerom, zaboravljajući pri tome, da je sav njegov rad — kao i život — jedna vječna poza moguće i u višem smislu, ali ipak poza. Nekad je pozirao kao nacionalista, danas, kao artista. Zar nije poza kad gosp. Čerina u razgovoru kaže: „Zaboravit će se na imena kao ..., ali će imena Vidrić, Matoš i *Čerina* ostati". Gosp. Čerina kaže u paroksizmu svoje poze: „Ja pišem samo za vječnost, pour l'éternité!" On je tako pun sebe, te ne vidi druge kraj sebe. On je bog, sin neba, a mi smo tek lakaji i — njegovi deminutivi. Iz svega toga izlazi, naravski, da sam ja pozer!

On je tako uvidjavan, pa pošto nije dosad napisao ni cigle *čitljive* pjesme, priznaje u mojoj „tankoj" lirici „amo i tamo" nekoliko „uspjelih arkadijskih" tišina". Avaj, taj gospar piše bombastikom i retorikom gospara dra. Tresića-Pavičića, a stilistika mu je potencirana frazeologija gospara Ive Vojnovića. On priznaje meni benevolentno nekoliko dobrih stihova! E, pa hvala, gosparu Čerina!

Na jednome mjestu kaže, da sam ja „mudro prešutio nekoje stvari" — zaboravljajući, da je on glupo izlanuo nekoje stvari, kao n. pr. onu noticu o mojoj pjesmi u prozi „Srce", kojom on želi utući za sve vijeke vjekova moju prozu. Medjutim, ja sam na onu crticu već odavna zaboravio i prelomio nad njome šibu — ta tko od nas nije u mladim danima pokušavao „pisati"! Uostalom, gosp. Čerina došao je do te crtice dubioznim načinom, jer uopće nije bila otposlata na njegovu adresu.

Ta bi se naša polemika razvila i prekoviše, kad bih ja morao da odgovaram na svaku alineju tog arogantnog, prostačkog i — patološkog napadaja.

Ipak: dva su glavna motiva, koji su gosp. Čerinu potaknuli, da prekine samnom prijateljske veze. Jedan je taj, što ja njega ne smatram liričarom, makar me je on po čitave sate znao iskušavati, recitirajući svoje „zvučne" dvanaesterce, dokazujući sam, kako su mu stihovi „jaki", „zvonki" i „potresni". Drugi je motiv čisto formalne naravi: gosp. je Čerina htio — po vlastitim riječima — od „Kritike" učiniti jednu reviju, u kojoj bi saradnici medjusobno vodili najpalanačkije polemike, lupajući jedan po drugome. Njegov je napadaj početak te toljagaške senzacije.

A što se tiče Matoša, priznajem, da mu dugujem, mnogo dugujem. I ne samo ja.

Hvala Vam, gg. urednici, na blagohotnoj strpljivosti. Priznajem, da mi je ova ružna i bljutava polemika s moje strane, kao i sa strane gosp. Čerine, već preko glave.

Zagreb, nakon Uskrsa 1921.

Nikola Polić.

Primili smo od našeg saradnika g. Vladimira Čerine polemički osvrt na jedan članak g. Nikole Polića u ranijim brojevima ovoga lista. Mi smo dragovoljno dali prilike g. Čerini, da izloži svoje stajalište, ali smo iz istih razloga bili prinukani svratiti na pomenuti članak pažnju našeg saradnika g. Polića, koji nas je zamolio, da i njemu ustupimo prostora za obranu. Mi smo — vodjeni nepristrasnošću — drage volje i to učinili.

Uredništvo.

Aprilski broj „Kritike" izaći će koncem aprila sa prilozima A. G. Matoša (iz ostavštine), gg. Nehajeva, Mirka Račkoga, Dragana Bublića, Josipa Kosora, Augustina Ujevića, Toše Manojlovića, Miloša Gjurića, Ljube Babića i dr. Broj za maj izaći će redovito 15. Maja. — Mnogi nakladnici poslali su nam svoje edicije na ocjenu ili da ih oglasimo, što je medjutim radi mnogoga materijala, iz ovoga broja izostalo. „Kritika" će se, sasvim prirodno, osvrnuti po mogućnosti ili ocjenom ili prikazom na svako djelo dostojno književnog raspravljanja ali se — kako nije list za bibliografiju i reklamu — ne može obvezati, da će voditi računa o svima, pa i lošim, jugoslavenskim edicijama.

UREDNICI:
MILAN BEGOVIĆ i LJUBO WIESNER.

Da omogućim našoj inteligentnoj javnosti da se upozna sa duševnim proizvodima naših mladih i najmladih radnika, koji su uslijed današnje skupoće u knjižarskoj produkciji teško mogli objelodanjivati svoja djela, odvažio sam se na smion korak izdavanja njihovih djela. U posljednjih pet godina pojavio se čitav niz mladih darovitih pregalaca, kojima nije bilo moguće da upoznadu općinstvo sa svojim duševnim proizvodima. Sami pisci ne usudjuju se bacati u troškove štampe, a nakladnici se teško odlučuju na izdavanje djela mladih pisaca. Budući da postoji čitava plejada mladih talenata, od kojih jednima treba omogućiti da djelom probiju led, a drugima opet da ne zastanu na polovici puta, nadam se, da će ovaj moj pothvat naići na razumijevanje i kod čitalačke publike kao i kod samih pisaca. Sve će to znatno doprinijeti upoznavanju naših duševnih vrednota i što tješnjem i boljem upoznavanju naše publike sa našim mladim piscima. Tu sam biblioteku nazvao **„Jugoslavenska literatura"**, pa su prve četiri knjige:

Dragan Bublić: **„Na rubu"** (dnevnik iz jedne tragedije)

David S. Pijade: **„Strast"** (roman iz beogradskog života)

G. Krklec: **„Srebrna cesta"** (pesme)

U. Donadini: **„Kroz šibe"** (roman iz zagrebačkog života) već izašle, a ovih dana izlaze:

Nikola Polić: **„Marginalia"**, eseji i fejtoni

Miroslav Krleža: **Magyar királyi honvéd novela** (Kr. ug. domobranska novela) — Lirski fragment iz ciklusa **Hrvatski Bog Mars.**

Sve su knjige štampane na finom papiru, vrlo ukusno opremljene i **tvrdo uvezane,** sa slikom i životopisom autora i predgovorom od najboljih naših kritičara.

Cijena je pojedinoj knjizi K 30·— u prodaji, a u pretplati prvih 5 knjiga stoje K 140·—.

Knjige se dobivaju u svakoj knjižari ili izravno kod mene.

Sa poštovanjem

Naklada Jos. Čaklovića, Zagreb.

NAKLADNO I GRAFIČKO REPRODUKCIONO PODUZEĆE

VEREŠ I DRUGOVI

ZAGREB

MAROVSKA UL. 21. TELEFON 11—78.

izrađuje

Klišeje, auto i fototipije, za tisak u jednoj i više boja.

Crteže za reklamu, plakate, etikete, tiskanice.

Dionice i vrjednosne papire.

Štamparija Saveza Srpskih Zemljoradničkih Zadruga u Zagrebu.